

# JOAN TORRAS I ELS RETAULERS I DAURADORS ACTIUS AL BISBAT DE GIRONA DURANT LA PRIMERA MEITAT DEL SEGLE XVIII<sup>1</sup>

TERESA AVELLÍ CASADEMONT

Departament de Geografia, Història i Història de l'Art

Universitat de Girona

teresa.avelli@udg.edu

## Resum

El present article tracta l'estudi d'alguns mestres retaulers i dauradors actius al bisbat de Girona durant la primera meitat del segle XVIII. El fil conductor de la investigació és la trajectòria professional de l'escultor Joan Torras i el gros de l'anàlisi se centra en les feines dutes a terme a l'ermita de Santa Caterina construïda al massís del Montgrí. A propòsit d'aquesta empresa edilícia es reuniren al Baix Empordà un nombre destacat de mestres d'obres, pintors, escultors, dauradors i argenters que testimonien la intensa activitat artística que hi havia en aquells temps en terres del Principat. El lector hi trobarà personalitats com ara Bartomeu Soriano, Joan i Josep Torras, Francesc Escarpenter, Salvador Romaguera, Fèlix Pi i Jaume Basil. També hi trobarà una cronologia detallada de totes les feines que es dugueren a terme a l'ermita durant la primera meitat del segle XVIII, algunes de les quals encara sortosament conservades, i que es completa amb l'article de Francesc Miralpeix publicat en el mateix número d'aquests *Annals*. Finalment, hi ha un intent de reconsiderar la dimensió artística de Joan Torras a l'ombra de la de Pau Costa, especialment en l'episodi del retaule major de Cadaqués.

## Paraules clau

Barroc, Catalunya, Girona, escultura, retaule.

<sup>1</sup> Aquest estudi s'emmarca dins del projecte de recerca de la Universitat de Girona HUM2006-12604-C02-01, subvencionat pel Ministeri d'Educació i Ciència. El meu sincer agraïment a Carles Dorico, Francesc Miralpeix i Narcís Soler, a l'últim per haver-me facilitat la publicació. Acrònims utilitzats: AHG (Arxiu Històric de Girona), AHPB (Arxiu Històric de Protocols de Barcelona), AMTM (Arxiu Municipal de Torroella de Montgrí).

Als meus pares, que sovint m'acompanyen  
en la visita d'esglésies i ermites

Entre 1959 i 1964 es varen publicar els tres volums dedicats a l'art català d'època moderna de la col·lecció Monumenta Cataloniae: *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya*<sup>2</sup>. Per fi veia la llum un estudi ingent de Cèsar Martinell i que de seguida esdevindria imprescindible atès que documentava per escrit i visualment un nombre molt considerable d'obres que s'havien destruït durant la Guerra Civil espanyola o, fins i tot, abans, durant el procés de desamortització dels béns eclesiàstics, l'any 1835, o durant els actes destructius de la Setmana Tràgica de Barcelona, l'any 1909. L'estudi, de caire recopilatori, tenia la voluntat d'ordenar i d'ampliar les informacions i d'establir un catàleg d'artífexs i obres, bàsicament d'escultura i d'arquitectura dels segles XVII i XVIII. A més, Martinell va incloure-hi l'anàlisi d'aquells mestres del Principat o forans que havien creuat fronteres i que en algun moment o altre de la seva trajectòria professional s'havien traslladat a treballar fora de Catalunya. Si a aquest estudi hi afegim tots els altres relacionats amb l'art català d'època moderna que l'historiador vallenc va publicar, per exemple, els dedicats als Agustí Pujol o als Bonifàs, és de justícia, per molt que resulti reiteratiu, reconèixer que la seva aportació continua essent a hores d'ara la més important i completa en l'àmbit de la historiografia dedicada a l'art català modern.

Després de la feina feta per Martinell i alguns contemporanis seus, els investigadors han continuat estudiant l'art català d'època moderna. Si ens atenem a la bibliografia publicada, d'una banda destaquen els estudis d'erudits i d'arxiviers, com els dedicats a la Seu o a l'escola barroca manresana de

<sup>2</sup> Cèsar MARTINELL, *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya. Vol I. Els precedents. El primer barroc (1600-1670)*, vol. X de Monumenta Cataloniae, Barcelona: Alpha, 1959. Ídem, *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya. Vol II. El Barroc Salomònic (1671-1730)*, vol. XI de Monumenta Cataloniae, Barcelona: Alpha, 1961. Ídem, *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya. Vol III. Barroc Acadèmic (1731-1810)*, vol. XII de Monumenta Cataloniae, Barcelona: Alpha, 1964. La bibliografia de Cèsar Martinell es pot consultar a Maria MARTINELL i Bonaventura BASSEGODA, «Bibliografia de Cèsar Martinell i Brunet (1888-1973)», (dins) A cura d'Albert ROSSICH i August RAFANELL, *El barroc català. Actes de les jornades celebrades a Girona els dies 17, 18 i 19 de desembre de 1987*, Quaderns Crema, Barcelona, 1989, p. 307-341.

Mossèn J.M. Gasol, i de l'altra, les recerques dels investigadors universitaris. En els últims cinquanta anys han estat moltíssimes les publicacions que han sortit a la llum; sense pretendre ser exhaustiva cito els volums d'art català d'Edicions 62: el de J Garriga amb la col·laboració de M. Carbonell sobre l'art català del Renaixement i el de J.R. Triadó sobre l'art català del Barroc; destaco estudis monogràfics com ara els de J. Vilamala sobre la nissaga dels escultors Pujol, els de C. Dorico sobre els Espinalt i estudis dedicats a obres conservades, com el d'A. Pérez sobre el retaule major de Cadaqués o el de J. Bosch i J. Garriga sobre l'església i els retaules de Santa Maria d'Arenys de Mar. Per acabar, vull destacar també els catàlegs col·lectius publicats en relació amb algunes mostres d'art català modern, com pot ser el d'*Alba daurada. L'art del retaule a Catalunya*, del Museu d'Art de Girona<sup>3</sup>.

Pel cas de la historiografia centrada en l'art de l'època del barroc en terres gironines hi ha algunes obres que n'han acaparat l'atenció ja sigui pel fet d'haver-se conservat, ja sigui per la seva bellesa. El primer lloc del rànquing l'ocupa, sense cap mena de dubte, l'edifici de la catedral de Girona i tota la decoració interior de retaules, pintura, escultura, orfebreria, argenteria, vitralls, tapissos i monuments funeraris que atresora. Convé, doncs, esmentar els estudis pioners d'A. Masiá de Ros i de J. Marquès fins a arribar als més actuals d'A. Pérez, de D. Santamaría, d'A. Roig i de J. Bosch, els

<sup>3</sup> Josep Maria GASOL, *La Seu de Manresa*, Manresa, 1978, p. 151-152. Ídem, «L'escola barroca manresana», *Revista de Catalunya*, núm. 3, 1986, p. 97-118. Joaquim Garriga amb la col·laboració de Marià CARBONELL, *L'època del Renaixement, segle XVI*, Història de l'Art Català, vol. IV, Edicions 62, Barcelona, 1986. Joan Ramon TRIADÓ, *L'època del Barroc, segles XVII-XVIII*, Història de l'Art Català, vol. V, Edicions 62, Barcelona, 1984. Joan VILAMALA, «Josep Pujol i Juhí (Folgueroles, 1734 - Sant Llorenç de Morunys, 1809. L'últim escultor del barroc català», *Ausa*, 142, 1999, p. 321-339. Ídem, *L'obra dels Pujol. Escultors de la Catalunya central (segles XVIII-XIX)*, Ed. Farell, 2001. Ídem, «Quatre retaules més de Josep Pujol», *Ausa*, XXII, 158, 2006, p. 551-561. Carles DORICO, «Noves dades sobre l'escultor Isidre Espinalt», *Recull Miquel Melendres i Rué (1905-1974)*, Tarragona, Estació de Recerca Bibliogràfica i Documental "Margalló del Balcó", 1995, p. 97-114. Ídem, «Els escultors sarraïlencs de la família Espinalt i les seves obres (I)», *Aplec de Treballs*, núm. 16, Montblanc, 1998, p. 71-118. Ídem, «Els escultors sarraïlencs de la família Espinalt i les seves obres (II)», *Aplec de Treballs*, núm. 18, Montblanc, 2000, p. 131-166. Aurora PÉREZ i Joan VEHÍ, *El retaule de Cadaqués*, Ed. Pòrtic, 2001. Joan BOSCH i Joaquim GARRIGA, *L'esplendor de Santa Maria d'Arenys de Mar*, Ed. Pòrtic, 2004. Joan BOSCH (comissari), *Alba daurada. L'art del retaule a Catalunya*, catàleg de l'exposició celebrada al Museu d'Art de Girona, 15 de juliol-10 de desembre de 2006, Generalitat de Catalunya: Departament de Cultura, Museu d'Art de Girona, 2006.

dos últims, publicats a l'Estudi General de 1990. Tots ells centrats en l'anàlisi dels retaules que moblen la catedral<sup>4</sup>. No obstant això, ara i aquí no és el lloc oportú per deturar-s'hi i, per tant, remeto al lector que estigui interessat en aquest edifici tan important per als gironins a l'estudi recopilatori de M. Sureda<sup>5</sup>. Per reconduir el discurs cap a l'escultura vull citar un altre cop el retaule major de l'església parroquial de Cadaqués, un dels conjunts escultòrics gironins que més interès ha despertat, així com també els estudis que s'han fet a propòsit de l'escultura barroca garrotxina i sobre la confraria de mestres de cases, picapedrers, fusters i escultors de Girona<sup>6</sup>.

Per acabar aquest esbós historiogràfic convé citar alguns dels estudis més crítics i innovadors dedicats a l'art català de l'època del barroc. Destaca

<sup>4</sup> Ángeles MASIÀ DE ROS, «Contribución al estudio del barroco: Pablo y Pedro Costa en la catedral de Gerona, *Archivo Español de Arte*, núm. 48, Madrid, 1941, p. 542-547. Jaume MARQUÉS, «Pedro Costa Casas. Antecedentes familiares y actividades profesionales», *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, vol. XI, p. 349-358. Aurora PÉREZ SANTAMARÍA, «Els retaules barrocs de la catedral», *Girona a l'abast*, IV, V, VI, Cicle de conferències 1986-1989, Bell-lloc del Pla, p. 79-96. Ídem, *Escultura barroca a Catalunya. Els tallers de Barcelona i Vic (1680-1730 ca.)*, *Projecció a Girona*, Virgili & Pagès, Lleida, 1988. Dora SANTMARÍA, «El retaule dels doctors de l'església de la Seu de Girona. Estudi documental i estilístic», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, núm. 32, 1992-1993, p. 115-132. Assumpta ROIG, «Èmfasi contrareformista en els retaules de la Seu de Girona», *Girona Revisitada: Estudis d'Art Medieval i Modern, Estudi General*, 1990, p. 119-139. Joan BOSCH, «Pintura del segle XVIII a la Seu de Girona: d'Antoni Viladomat i de les suggestions de la pintura barroca italiana», *Girona Revisitada: Estudis d'Art Medieval i Modern, Estudi General*, núm. 10, Girona, 1990, p. 141-166.

<sup>5</sup> Marc SUREDA, «La catedral de Girona, matèria històrica. Historiografia a l'entorn de la Seu (segles XVII-XXI)», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, núm. 45, 2004, p. 69-112.

<sup>6</sup> Recullo alguns dels més destacats: Joaquim GUITERT I FONTSERÉ, *Cadaqués, su iglesia y su altar mayor*, la Selva del Camp, 1954. Narcís SALA, «El retaule barroc de Cadaqués», *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, XV, 1981-1982, p. 291-349. Aurora PÉREZ i Joan VEHÍ, *El retaule de Cadaqués*, Barcelona, 2001. Montserrat MOLÍ, «Morir a Cadaqués fent retaules», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XLVII, Girona, 2006, p. 149-214. J.M. de SOLÀ-MORALES, «Obras de los escultores Pablo y Pedro Costa en Olot», *Pyrene: Revista Mensual de las Artes y de las Letras*, Olot, 1962-1963, p. 1-28. J.M. de SOLÀ-MORALES, «El retaule de sant Josep de la Parroquial d'Olot», *Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca*, II, 1978, Olot, p. 355-389. M. Carme VERDAGUER, *L'escultura a Olot. Diccionari biogràfic d'autors*, Ed. El Bassegoda, Olot, 1987. Ramon LLONGARIU I MONSALVATJE, «Pau Costa: el retaule de Sant Esteve d'en Bas», *Verntallat*, núm. 32, 1992, p. 19-22. Josep MURLÀ, «sant Antoni Abat», *Art sacre de l'església de Sant Esteve d'Olot*, catàleg de l'exposició, Olot, 1994, p. 24-25, 43. Xavier SOLÀ, «L'església de Sant Cristòfol de les Planes i el seu retaule barroc, una obra de l'escultor olotí Francesc Escarpanter», *Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca*, vol. 15, 2005, p. 129-171. Gemma DOMÈNECH, *Els oficis de la construcció a Girona, 1419-1833. Ofici i confraria, mestres de cases, picapedrers, fusters i escultors a Girona*, Institut d'Estudis Gironins, Girona, 2001.

la celebració a Girona de les jornades sobre el barroc català els dies 17, 18 i 19 de desembre de 1987 i la publicació de les actes corresponents l'any 1989<sup>7</sup>. Aquest congrés va suposar una fita importantíssima per a la normalització acadèmica dels estudis interdisciplinaris sobre el barroc català. La prova és que la majoria dels ponents que hi participaren ja tenien una sòlida i reconeguda trajectòria universitària i de recerca i que han continuat les seves investigacions. Les jornades integraren comunicacions d'història, arts plàstiques, festa i escenografia, música, literatura i llengua. La majoria de les comunicacions d'història de l'art tenien el mèrit afegit de tractar temes encara inèdits de l'art català: per exemple, l'estudi de Joan Bosch, que descobrí les pintures desmuntades procedents del retaule major del Carme de Manresa (1653), de Pere Cuquet, és encara avui un dels més complets sobre un pintor català del sis-cents. Bonaventura Bassegoda va aprofitar les jornades per presentar la primera i única catalogació de traces barroques feta fins ara, i en va recollir prop d'un centenar, algunes d'una qualitat de dibuix i de disseny excepcional.

El juliol de 2006 el Museu d'Art de Girona i un altre cop la secció d'Història de l'Art de la Universitat de Girona han organitzat una exposició amb el corresponent catàleg que, sota el títol tan suggestiu d'*Alba daurada. L'art del retaule a Catalunya*, ha aplegat i estudiat algunes de les peces escultòriques de més qualitat conservades al Principat. Igualment, el departament d'Art de la Universitat Autònoma de Barcelona, la secció d'Història de l'Art de la Universitat de Girona i el Museu Municipal de Valls han dut a terme unes jornades dedicades a l'art barroc català els dies 1, 2 i 3 de juny de 2006, hereves de les que es realitzaren l'any 1987. Aquestes dues darreres iniciatives han servit per demostrar el bon estat de salut de les investigacions, han permès actualitzar la recerca i alhora han obert noves vies de treball<sup>8</sup>.

<sup>7</sup> A cura d'Albert ROSSICH i August RAFANELL, *El barroc català. Actes de les jornades celebrades a Girona els dies 17, 18 i 19 de desembre de 1987*, Quaderns Crema, Barcelona, 1989.

<sup>8</sup> Bonaventura BASSEGODA; Joaquim GARRIGA; Jordi PARÍS (editors), *L'època del Barroc i els Bonifàs. Actes de les Jornades d'Història de l'Art a Catalunya, Valls, 1, 2 i 3 de juny de 2006*, Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, 2007. Convé destacar també la tesi doctoral de Francesc MIRALPEIX, *El pintor Antoni Viladomat i Manalt (1678-1755): biografia i catàleg crític*, 2 volums, Departament de Geografia, Història i Història de l'Art de la Universitat de Girona, 2005, publicació digital: [www.tesisenxarxa.net/TDX-0421105-112821/index.html](http://www.tesisenxarxa.net/TDX-0421105-112821/index.html).

En vista de tot allò que he escrit fins ara encara he d'afegir-hi un parell de precisions més: d'entrada, em fa la impressió que bona part dels estudis fets fins ara s'han dut a terme des d'una mirada una mica centralista. Vull dir que n'hi ha un percentatge molt més alt dedicat als artífexs actius a Barcelona i a la seva província que no pas als mestres que treballaven a la resta del Principat: per exemple, l'estudi de S. Alcolea centrat en la pintura barcelonina del segle XVIII o el de J. Bosch sobre els tallers d'escultura al Bages del segle XVII<sup>9</sup>. En general, s'ha aprofundit, sobretot, en aquells noms més destacats de l'art català o en aquelles personalitats que tenen més obra conservada i que foren l'origen de nissagues sòlides i amb una llarga trajectòria professional: els Pujol (del segle XVII), els Generes, els Grau, els Tramulles, els Roig, els Espinalt, els Costa, els Sunyer, els Morató, els Pujol (del segle XVIII) i els Bonifàs. I el mateix passa amb els mestres dauradors que han estat objecte d'anàlisi fins ara: Francesc Mas, Pròsper Trullàs, els Basil i els Colobrant, si bé aquests tenen pocs estudis tècnics específics. Ara que alguns investigadors pensem que els estudis d'art català d'època moderna ja gairebé s'han normalitzat, comença a ser hora de pujar un esglaó més, de fer-los pluridisciplinaris i més ambiciosos encara: afegint-hi nous temes d'interès, més noms i més documentació inèdita i tractant aspectes que ja han estat tractats des de nous punts de vista.

En aquest sentit, val la pena recordar que dels 28 escultors que signaren la petició al Consell de Cent per constituir-se en gremi a Barcelona l'any 1679, només tenim informacions d'una quinzena, mentre que noms com ara Josep Tosset, Baptista Soler, Agustí Antiex, Pere Lió, Alfons Campillo, Salvador Espona, Manuel Soler i Josep Antacha ens són gairebé desconeguts<sup>10</sup>. Però aquesta situació no és exclusiva de la Ciutat Comtal, sinó que s'estén a les províncies.

<sup>9</sup> Santiago ALCOLEA, *La pintura en Barcelona durante el siglo XVIII, Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, t. XIV, 1959-1960. Joan BOSCH, *Els tallers d'escultura al Bages del segle XVII*, Fundació Caixa de Manresa, Manresa, 1986.

<sup>10</sup> Cèsar MARTINELL, *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya. Vol II. El Barroc Salomònic (1671-1730)*, vol. XI de Monumenta Cataloniae, Barcelona: Alpha, 1961, p. 114. Pere Lió deu ser el Pere Alió que recull Gemma DOMÈNECH, *Els oficis de la construcció...*, op. cit., p. 128. Va treballar a la capella del Santíssim Sagrament de l'església parroquial de Blanes, on va morir l'any 1683. Josep Vert va documentar un Salvador Lió, escultor de la vila de Canet de Mar, com l'artífex del retaule major de l'església parroquial de Torroella de Montgrí (1662-1665). Can Quintana-Museu de la Mediterrània, –Centre de Documentació del Montgrí i del Baix Ter– Fons documental de Josep Vert que cita el llibre de comptes de l'església parroquial de Sant Genís (1648-1681).

Així doncs, en aquest apartat de noves personalitats han de veure la llum els mestres que fins ara han quedat a l'ombra de les figures més rellevants: per exemple, sabem que quan Josep Sunyer i Raurell va tornar a Manresa procedent de terres nord-catalanes va subscriure un acord de col·laboració professional amb el seu fill, Josep Sunyer i Fontanelles, i amb l'escultor manresà Josep Quer, de qui no sabem gaire res més. Altres mestres com ara Jacint Miquel i Sors, Joan Torras, Josep Cortada, Salvador Espasa, Vicenç Falcó, Agustí Sala, els Barnoia, els Pardines i els Escarpanter, poden afegir-se a la nòmina de reivindicacions que fa anys venim fent i que té gairebé sempre com a protagonistes els més habituals i qualificats: Joan Roig, pare i fill, els Santacruz i Andreu Sala. Tots ells s'endevinen a través de la documentació ben actius i capacitats professionalment encara que gairebé no hagin estat estudiats.

### L'ESCUPTOR DE FIGUERES JOAN TORRAS

Un dels escultors protagonistes d'aquest article, Joan Torras, és encara a hores d'ara gairebé un desconegut, per bé que va participar en alguns dels projectes escultòrics més rellevants que es dugueren a terme al bisbat de Girona durant la primera meitat del segle XVIII. Em refereixo a la renovació dels retaules de les capelles laterals de la catedral de Girona –concretament, Joan Torras va esculpir el retaule dels sants lu i Honorat (1709)– i a l'acabament del retaule major de l'església parroquial de Cadaqués (1723-1727). Aquests dos episodis, que han estat tractats per diversos autors, han centrat gairebé tota l'atenció en aquell que degué ser el seu mestre i un dels seus principals competidors: l'escultor vigatà Pau Costa († 1726), mentre que esmenten només de passada la intervenció de Joan Torras.

Habitualment s'ha anat dient que Joan Torras era oriünd de Figueres, tot i que la documentació explícita que era originari de Barcelona<sup>11</sup>. Pel que sé fins ara, Joan Torras no va col·legiar-se ni va treballar mai a la Ciutat Comtal. En canvi,

<sup>11</sup> AHG. G-8. Pere Rosselló, 1690, (reg. 519), 18 d'octubre de 1690: hi ha diversos documents relacionats amb el casament de Joan Torras amb la filla d'Antoni Barnoia (o Barnoya), Francesca Barnoia, on s'hi diu que era oriünd de Barcelona i domiciliat a Girona. Francesca Barnoia va morir mentre Joan Torras treballava a Cadaqués, el 5 d'abril de 1730. Montserrat Moli, «Morir a Cadaqués fent retaules», op. cit., p. 209-210 publica la documentació corresponent.



va traslladar-se a Figueres, on residí habitualment i hi tingué el taller. Va treballar a diversos indrets del Gironès, del Pla de l'Estany i de l'Alt i el Baix Empordà.

D'entrada, fa l'efecte que va començar la seva activitat professional en terres de l'Alt Empordà. L'activitat artística barroca d'aquesta comarca ha estat investigada recentment en alguns articles molt interessants d'È. Serna i J. Serra. Doncs bé, per un d'aquests articles sabem que el març de 1698 Joan Torras va contractar el retaule de sant Llorenç i dues imatges, de sant Llorenç i del Sant Crist, de l'església parroquial de Castelló d'Empúries. L'encàrrec provenia dels confreres de Sant Llorenç dels Forasters i estava valorat en quatre-centes quaranta lliures. Aleshores l'escultor residia a la Selva de Mar, on és possible que estigués esculpint el retaule de sant Joan de l'església parroquial<sup>12</sup>.

En el llibre dedicat al moble del Baix Empordà, M. Piera ha documentat un Joan Torras que l'any 1698 cobrava una àpoca per un retaule de la capella del Roser de Torroella de Montgrí<sup>13</sup>. Concretament, la documentació notarial l'esmenta com a escultor de Girona habitant a la Selva de Llançà. Aquest indret era el mateix que la Selva de Mar, on hem vist que residia Joan Torras mentre realitzava els encàrrecs de l'església parroquial de Castelló d'Empúries<sup>14</sup>. Així doncs, el de Castelló d'Empúries, el de la Selva de Mar i el de Torroella de Montgrí és el mateix escultor que en pocs mesos de diferència treballava a l'Alt i el Baix Empordà. En aquesta última comarca rebia cent seixanta-sis lliures, tretze sous i quatre denaris d'un total de cinc-centes lliures per l'obra del retaule de la confraria del Roser de l'església parroquial de Sant Genís<sup>15</sup>.

<sup>12</sup> Èrika SERNA i Joan SERRA, «Retaules i retaulistes de l'Alt Empordà», *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, núm. 30, 1990, p. 297-333. Publiquen tres àpoques en relació al mateix retaule, en les quals Joan Torras apareix esmentat com a escultor de Figueres.

<sup>13</sup> Mònica PIERA, *Audàcia i delicadesa. El moble de Torroella de Montgrí i l'Empordà (1700-1800)*, Fundació Mascort, Torroella de Montgrí, 2008, p. 40, nota núm. 6: «Un exemple d'artesa de l'Alt Empordà és Joan Torras, un escultor de Port de la Selva, que va fer el retaule de la capella del Roser de Torroella el 1698». Mentre que a l'annex documental l'esmenta com Joan Tornas, escultor de Llançà. Més tard, l'any 1716, també documenta un Torras escultor que cobrava per feines per a la confraria de la Minerva de l'església parroquial de Sant Genís.

<sup>14</sup> La Selva de Mar és una vila i municipi de la comarca de l'Alt Empordà situat a 2 quilòmetres del Port de la Selva. L'any 1787 el Port de la Selva va independitzar-se de la Selva de Mar mitjançant un privilegi de Vila Reial concedit per Carles III.

<sup>15</sup> AHG, Torroella de Montgrí, Joan Salvi, manual de 1698 (núm. 291), 16 de juliol de 1698.



Així, la relació professional de Torras amb la vila de Torroella de Montgrí començava a l'església parroquial i no pas a l'ermita de Santa Caterina, tal com s'havia cregut fins ara.

Del retaule de la Verge del Roser de la parròquia de Sant Genís hi ha una fotografia antiga que es pot correspondre amb la valoració que va fer-ne Josep Vert, segons la qual era el més bonic i el més grandiloqüent de l'església. El cert és que la imatge mostra una estructura arquitectònica ben singular amb concavitats i convexitats que ressegueixen el perfil corbat de la capella. Una estructura, m'atreveixo a dir, molt moderna i poc habitual al final del segle XVII i estranya en relació amb les solucions que Joan Torras empenirà en les obres que li hem conservat: el retaule major de Santa Caterina, el major de l'ermita de Sant Antoni i el retaule dels sants lu i Honorat de la catedral de Girona, tots tres ja del principi del segle XVIII. La columna que regeix l'estructura del moble de la fotografia és de fust llis, mentre que l'emprada per Torres a la tríada de retaules anteriors és la salomònica. Per acabar, la composició del grup central, la Mare de Déu del Roser amb santa Caterina i sant Domènec, i les solucions tan originals de les fornícules del carrer central també són arguments que fan que deixi en suspens l'autoria d'aquest conjunt, al marge de la certesa documental que l'any 1698 Joan Torras estava esculpint un retaule per a la confraria del Roser de la parròquia de Torroella de Montgrí. [Figura 1].

A. Pérez va documentar que l'any 1709 Joan Torras va contractar el retaule dels sants lu i Honorat de la catedral de Girona<sup>16</sup>. Com ja s'ha destacat en altres estudis dedicats a la seu, aquest encàrrec s'ha d'emmarcar en una proposta més ambiciosa que va començar en el primer terç del segle XVIII, coincidint amb els bisbats de Miquel Joan de Taverner (1699-1720), de Josep de Taverner i Dardena (1720-1726) i de Pere de Copons (1726-1728). Durant aquells anys la catedral gironina fou objecte d'un seguit d'intervencions que la transformaren notablement: l'empresa ambiciosa de la façana<sup>17</sup>, la construcció i embelliment de les noves sales capitulars i l'aixecament de retaules nous encara *in situ*: vuit

<sup>16</sup> Aurora PÉREZ SANTAMARÍA, *Escultura barroca a Catalunya...*, op. cit., p. 139 i doc. 260.

<sup>17</sup> Recentment se n'ha fet un estudi exhaustiu: Francesc MIRALPEIX, «L'acabament de la seu de Girona: projectes i fases de construcció de la façana barroca (1680-1733)», *Locus Amoenus*, núm. 9, 2008-2009, [en premsa].

Figura 1. Anònim, retaule de la Verge del Roser, església parroquial de Sant Genís de Torroella de Montgrí. Fotografia: –Centre de Documentació del Montgrí i del Baix Ter– Fons documental de Josep Vert. Can Quintana-Museu de la Mediterrània.



altars, finançats íntegrament per alguns canonges de la seu, la realització dels quals es va dur a terme entre 1710 i 1740. La majoria d'aquests retaules els varen esculpir Pau Costa i Pere Costa, pare i fill<sup>18</sup>.

El retaule dels sants lu i Honorat de la catedral de Girona va ser contractat pel canonge Ignasi Bofill a Joan Torras l'11 de novembre de 1709. Havia d'incloure un quadre que el canonge donaria a fer a un pintor que encara ara ens és desconegut<sup>19</sup>. A banda del retaule, Torras també havia de

<sup>18</sup> Joan BOSCH, «Pintura del segle XVII...», op. cit.

<sup>19</sup> Joan BOSCH, «Pintura del segle XVIII...», op. cit., p. 148: per la tela central que presideix el retaule apuntava una hipotètica procedència italiana, en la línia de la tela de sant Miquel del retaule homònim de la catedral. Més concretament, parlava d'una adscripció a la manera pictòrica napolitana del barroc tardà, d'un mestre de procedència italiana o bé d'una autoria a les mans d'un artista prou informat dels productes dels grans mestres napolitans del darrer terç del segle XVII o, qui sap, capaç de tenir constància dels treballs de Luca Giordano a la Cort de Madrid. En canvi, ja deia que les dues teles penjades als murs laterals de la capella eren d'un pintor de menor categoria que en les composicions era deutor de models d'estampa.

tallar el pedestal de pedra i un marc pel frontal d'altar. A canvi rebria vuitanta dobles que es pagarien en quatre terminis de vint dobles cadascun. J. Bosch va documentar el daurat del retaule, entre 1729 i 1731, a càrrec del mestre Antoni Soler Colobrant († 1742), valorat en set-centes lliures, i que havia de seguir el model de la policromia del retaule de sant Narcís de la mateixa catedral<sup>20</sup>. Una dada inèdita és que el setembre de 1713 l'escultor gironí Marià Barnoia, fill d'Antoni Barnoia i cunyat de Joan Torras, feia efectives dues dobles i mitja al mestre de cases gironí Bernardí Alsina<sup>21</sup>. El pagament era «*per lo preu fet de haver vos fet uns plintos de pedra que serviren per lo retaule que lo illustre y molt reverent señor Ignaci Boffill, canonge de la seu de Gerona, feu en la capella de Sant Ivo y Sant Honorat de dita seu*»<sup>22</sup>. [Apèndix documental 1].

Aquesta darrera informació certifica la relació professional entre els cunyats, per bé que l'execució material dels plints de pedra acabés recaient en el mestre de cases Bernardí Alsina. Així una vegada més la documentació notarial dona fe de l'endogàmia corporativa que hi havia entre mestres del mateix ofici: el matrimoni de Joan Torras amb una germana de Marià Barnoia, Francesca Barnoia, els havia permès acostar interessos laborals i coincidir

<sup>20</sup> Joan BOSCH, «Pintura del segle XVIII...», op. cit., p. 146, deia que es feia difícil explicar la confiança del canonge en Antoni Soler Colobrant atesa la manca de més notícies sobre altres intervencions del daurador al marge de petites feines per a l'Obra de la Seu. Ara sabem que els Colobrant foren una de les nissagues de dauradors més activa en terres gironines en el segle XVIII. Carles DORICO, «La dauradura del retaule del Roser, de l'església parroquial de Sant Esteve d'Olot», *Annals*, Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca, 1994, p. 105-132. Teresa AVELLÍ, «Noves aportacions al catàleg d'obra de Jacint Morató Soler: el retaule major de Sant Lluç de Girona», *Locus Amoenus*, núm. 8, 2005-2006, p. 186.

<sup>21</sup> Gemma DOMÈNECH, *Els oficis de la construcció...*, op. cit., p. 225: Bernardí Alsina figurava a la llista de mestres de cases de la confraria de l'any 1705 i participà en les extraccions de càrrecs dels anys 1706, 1717-1719. Fou escollit paborde menor en la segona, quan rebutjà el càrrec i fou escollit clavari. En el cens de 1716 figurava com a propietari de dues cases al burg de Sant Pere de Galligants. Va morir l'any 1738.

<sup>22</sup> AHG. Girona 1, Joan Silvestre, manual 1712-1713 (núm. 1089), 28 de setembre de 1713, f. 281. Els Barnoia eren oriünds de Palafrugell. El primer escultor documentat de la nissaga fou Antoni Barnoia († 1704) que l'any 1689 dugué a terme el retaule major del santuari de Nostra Senyora del Coll. En relació amb els Barnoia es pot consultar: Joan BOSCH, «Pintura del segle XVIII...», op. cit., p. 144, segons el qual Marià Barnoia hauria mort cap a 1736. Gemma DOMÈNECH, *Els oficis de la construcció...*, op. cit., p. 133-134, endarrerix la data de defunció de Marià Barnoia fins cap a 1746. El cas és que Marià Barnoia atorgava testament el 22 d'abril de 1736: AHG, Jaume Casanoves, Segon llibre de testaments, (1723-1743), Gi. 9, 635, f. 214r-215. Joan Torras era un dels marmessors.

en projectes com el del retaule dels sants Iu i Honorat de la catedral de Girona o la contractació d'alguns retaules situats en indrets de la comarca del Pla de l'Estany. Així, mentre Marià Barnoia va capitular el retaule major de Sant Esteve de Guialbes (1726) i, probablement, el retaule major de Sant Jordi Desvalls, que apareix esmentat en els acords del primer, Joan Torras havia contractat força anys abans el retaule major de la capella de Sant Mer situada també a la parròquia de Sant Esteve de Guialbes (1693)<sup>23</sup>. Aquesta obra desapareguda és a hores d'ara la primera intervenció documentada que tenim de Joan Torras. [Apèndix documental 2].

El retaule dels sants Iu i Honorat es compon de pedestal, predella, cos principal i àtic. La predella està decorada amb angelets a peu dret voltats d'una orla de motius vegetals. De fet, el repertori decoratiu del bancal es compon de volutes i fulles d'acant que emmarquen un baix relleu ovalat, col·locat al mig, amb la representació de Maria Magdalena penitent. El cos central, com passa en alguns dels retaules de la catedral gironina, s'ha eixamplat notablement. En aquest cas, i com després també passarà en el retaule de sant Miquel, la raó d'aquest eixamplament és una pintura sobre tela amb la representació dels sants Iu i Honorat en èxtasi acompanyats dels seus atributs i coronats per dos angelets. A banda i banda del llenç una parella de columnes salomòniques emmarcaven dues escultures exemptes, de sant Antoni de Pàdua i de sant Ignasi de Loiola<sup>24</sup>, que es perderen durant la Guerra Civil espanyola –com va passar en el retaule de sant Miquel–. L'entaulament segmentat en parts que avancen i en altres que retrocedeixen és un dels elements que dona més mobilitat al conjunt. De la part de l'entaulament més avançada arrenquen dues volutes que enllacen amb un àtic format per un sol relleu central, amb el tema de l'Anunciació, emmarcat per pilastres i coronat per un frontó partit acabat amb volutes. A banda i banda del relleu hi ha esculpits dos àngels músics. La decoració de la capella

<sup>23</sup> Joan BOSCH, «Pintura del segle XVIII...», op. cit., p. 144, el retaule de Sant Esteve de Guialbes va concordar-se el 24 de setembre de 1726 i els pactes es cancel·laren el 22 de març de 1730. L'autor ja havia intuït aquesta possible col·laboració professional entre Torras i Barnoia. AHG, Girona 2, Josep Nató, manual de 1693, (núm. 920), 9 de febrer de 1693.

<sup>24</sup> Joan BOSCH, «Pintura del segle XVIII...», op. cit., p. 149 va ser el primer a dir que les escultures perdudes del retaule podrien ser les de sant Antoni de Pàdua i sant Ignasi atenent a les últimes voluntats del canonge Bofill.



Figura 2. Joan Torras, retaule dels sants Iu i Honorat, catedral de Girona. Fotografia: Capítol Catedral de Girona.

Figura 3. Joan Torras, *sant Antoni de Pàdua*, retaule dels sants Iu i Honorat, catedral de Girona. Fotografia: Arxiu Capítol Catedral de Girona.



es completa amb dos quadres penjats als murs laterals que representen *sant Ignasi en èxtasi contemplant la Santíssima Trinitat*, en record del sant patró del donant, i *sant Antoni de Pàdua predicant als peixos*, que han estat atribuïts per Joan Bosch i Francesc Miralpeix a Joan Pau Casanoves. [Figura 2, Figura 3].

L'any 1710 Joan Torras es va encarregar de construir el retaule de la capella de Sant Tomàs d'Aquino del monestir de Sant Domènec de Girona valorat en dues-centes seixanta lliures<sup>25</sup>. D'aquesta obra desapareguda no en tinc cap més informació.

<sup>25</sup> Aurora PÉREZ SANTAMARÍA, *Escultura barroca a Catalunya...*, op. cit., p. 139 i doc. 286.

## L'ERMITA DE SANTA CATERINA DE TORROELLA DE MONTGRÍ<sup>26</sup>

Segons el notari de Torroella de Montgrí, Andreu Sàbat, l'ermita de Santa Caterina va ser fundada l'any 1390 per tres monjos procedents del monestir de Montserrat. Bartomeu Cabotas, Pere Tarascó i Berenguer Desguell arribaren a Torroella de Montgrí i es reclogueren per pregar a la muntanya on ben aviat construïren una ermita (1390-1392)<sup>27</sup>. No hi ha gaires dades d'aquesta primera construcció, tot i que s'ha suposat que devia ser molt senzilla. És possible que només es tractés d'un únic espai amb un altar presidit per una talla gòtica de santa Caterina que va ser destruïda l'any 1936. Aquesta talla, segons conta la llegenda, va ser trobada en una cova de la muntanya, molt a prop de l'emplaçament de l'ermita, i amplia el catàleg de les imatges i marededéus trobades al Principat<sup>28</sup>. [Figura 4].

En el segle XVII l'ermita va arribar al seu moment més esplendorós i la muntanya s'omplí de romeus i capelletes que marcaven el recorregut que calia seguir. Es fundaren noves confraries, com la dels sants metges, i ben aviat s'emprengueren les obres per remodelar i ampliar l'edifici existent. La traça d'aquestes obres s'encarregà al mestre gironí, d'origen aragonès, Bartomeu Soriano abans de 1702<sup>29</sup>. Bartomeu Soriano tenia una sòlida trajectòria professional avalada sobretot per les obres empreses a Girona. Així, intervingué en algunes obres destacades de final del segle XVII: entre 1698 i 1708 treballà a la tercera andana de la façana de la seu de Girona. Per aquelles dates també hi treballaven Jaume Mir i Joan Alesma i Esperança<sup>30</sup>.

<sup>26</sup> El meu sincer agraïment a Toni Rovira, a l'arxiver i al personal de Can Quintana-Museu de la Mediterrània per totes les facilitats a l'hora de dur a terme la consulta de la documentació. També a Manolo per facilitar-me l'accés a l'ermita.

<sup>27</sup> Andreu Sàbat, *Llibre de la Verge Reyna y Martyr Santa Catharina Alexandrina y de sa santa Casa en la montanya de Mongrí, y en la vall de aquella Font Aribosa construïda*, 1672.

<sup>28</sup> Xavier MUNDET, «La cova de Santa Caterina», *Llibre de Festa Major de Torroella de Montgrí*, 2008, p. 85-95. Dedicada als santuaris marians destaca l'obra del dominic Narcís CAMOS, *Jardín de María, plantado en el Principado de Cataluña*, Girona, 1657.

<sup>29</sup> AMTM, 1/0144-2.1.3.4. (1702-1708), Llibre de comptes de Santa Caterina, 1702, Joan Salvi administrador, 29 de gener de 1702. La notícia ja la publicà Josep VERT, «La capella de Santa Caterina i l'obra pictòrica del seu sostre», *Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí*, 1997, p. 51-62.

<sup>30</sup> Francesc MIRALPEIX, «L'acabament de la seu de Girona...», [en premsa] op. cit., en especial el capítol titulat «La tercera andana (1698-1708): Bartomeu Soriano i els balcons».





Figura 4. ermita de Santa Caterina, massís del Montgrí. Fotografia: Francesc Miralpeix.

L'any 1703 amb el seu fill, Josep Soriano, i els escultors Miquel Llavina i Andreu Sala presentaren a Barcelona un projecte per acabar el retaule de sant Oleguer, que no s'executà. L'any 1707 va visurar, juntament amb Pere Garau, les obres realitzades per Joan Alesma i Esperança a l'església parroquial de Llagostera<sup>31</sup>. Dos anys després de traçar les obres de l'ermita Bartomeu Soriano i Joan Alesma i Esperança visuraren una font de Torroella de Montgrí construïda pel mestre de cases de Tortosa Josep Tarragó<sup>32</sup>.

<sup>31</sup> Gemma DOMÈNECH, *Els oficis de la construcció...*, op. cit., p. 330-331. Carles DORICO, «Construcció i moblament de l'església de Sant Lluç segons el llibre de comptes de l'obra», [en premsa]: Pere Garau era membre d'una família de mestres de cases originària de la Pera i va morir cap a 1713. El seu fill, Pere Garau II, assolí el grau de mestre de cases l'any 1707, intervingué en l'obra edilícia de l'església de Sant Lluç de Girona i va morir l'any 1732.

<sup>32</sup> AHG, Torroella de Montgrí, Joan Salvi, manual de 1704, (núm. 293), 13 de juny de 1704. Joan Alesma i Esperança havia visurat una casa de Torroella de Montgrí, que edificava Jaume Montanyach, el febrer de 1704: AHG, Torroella de Montgrí, Joan Salvi, manual de 1704, (núm. 293), 11 de febrer de 1704.

Després de la traça proporcionada per Bartomeu Soriano, el 17 de juliol de 1702 es publicava l'encant públic que finalment comprometé el mestre de cases gironí Jaume Mir per dur a terme la reforma del conjunt eremític. Es tractava de Jaume Mir II, fill de Jaume Mir, germà de Joan i Josep Mir i cunyat de Guillem Capmany i Joan Rigau, tots ells mestres de cases. Degué ser un contractista destacat durant el primer terç del segle XVIII a Girona, perquè entre altres feines va fer-se càrrec de refer i arreglar la capella de la Mare de Déu del Claustre de la catedral a partir del 4 d'agost de 1704<sup>33</sup>. [Apèndix documental 3].

Segons es desprèn de la documentació, les obres preveien un pla de reforma integral que havia de centrar-se en tres eixos d'actuació: la capella, la torre campanar i un espai de nova planta bastit damunt de la capella que havia d'acollir les dependències dels ermitans. El contracte d'obres és prou detallat perquè m'entretingui una mica a comentar-lo. D'entrada, l'artífex havia de tenir a punt pilastres, arcs, portes i finestres de pedra picada per muntar i organitzar els espais de la nau central i dels laterals de l'ermita. Les capelles laterals, a banda i banda del presbiteri, donarien accés a la sagristia i a la torre campanar. Entre el presbiteri i la nau central hi havia un desnivell que vindria marcat en planta per un escaló. A la torre hi havia d'haver quatre òculs que havien de fer nou pams d'altura i quatre i mig d'amplada cadascun per poder posar-hi una campana si calia. Les parets de l'edifici havien de fer-se de pedra i calç i després havien de ser esquerdejades<sup>34</sup>, mentre que les voltes de les capelles havien de fer-se amb dos gruixos de rajol, havien d'anar enguixades i reforçades amb algunes faixes en forma de creu. Per tal d'evitar córrer riscos innecessaris, els fonaments de la capella s'havien d'eixamplar un pam i mig més del que s'havia previst a la traça. S'havia de fer un voladís –el document en deia *ràfec* o *barbacana*– que resseguís tots els teulats i s'havia de procurar que la teulada no tapés la visibilitat de les finestres de la quadra. El document també detallava com s'havien de resoldre els elements del parament mural exterior: així, deia que el mestre de cases havia de fer el portal principal de la capella, de

<sup>33</sup> Gemma DOMÈNECH, *Els oficis de la construcció...*, op. cit., p. 296. Francesc MIRALPEIX, «L'acabament de la seu de Girona...», [en premsa], op. cit.

<sup>34</sup> Segons l'Enciclopèdia Catalana, esquerdejar: arrebossar (una paret) amb morter, llançar amb la paleta, sense remolinar-la, per tal d'igualar la superfície, tapar forats i deixar la paret en condicions d'ésser arrebossada amb més cura.

vuit pams de llum i dotze d'altura, mentre que el portal existent que hi havia a la part del darrere de la capella s'havia d'aprofitar ubicant-lo com a porta de la torre. S'havien d'enrajolar les capelles noves i el presbiteri i fer els altars de pedra. El mestre d'obres havia de treballar amb les seves eines: gavetes, regles, fustes per a les bastides, etc., mentre que els administradors li proporcionarien els materials que necessités a peu d'obra: calç, sorra, rajols, teules, guix, etc. A part d'aquestes indicacions ben habituals sobre els materials i els processos constructius que havien de regir l'obra, el document estipulava que s'havia de terraplenar la plaça que hi havia davant de la capella, que els pagaments es farien efectius en tres terminis, en començar, a la meitat i en finalitzar les obres, i que havien de durar un any i mig<sup>35</sup>. Les obres degueren avançar ràpidament, perquè el setembre de 1702 els administradors varen encarregar una visura de les parts que ja s'havien bastit. Els mestres de cases que hi intervingueren foren el gironí Bernardí Alsina, que defensava els interessos del constructor i que hem vist cobrant per haver fet els plints de pedra del retaule dels sants lu i Honorat de la catedral de Girona contractat per Joan Torras, i Joan Vidal i Jaume Montanyach, que actuaven en nom dels administradors. Malauradament, la visura no fou favorable per a Jaume Mir perquè el document fixà que *«tot lo pany de la obra de sol i xent y mitg die se ha de spatllar des de la obra vella fins a la sacristia y se ha de sercar lo fonament y tornar-se fer segons lo que se requereix la obra a gastos de dit mestre Jaume Mir»*<sup>36</sup>. [Apèndix documental 4].

Amb aquesta remodelació, l'espai interior de la capella quedà notablement ampliat. De tota manera l'acabament definitiu de les obres del complex no es completà fins al final del segle XIX, quan el mestre d'obres de Torroella de Montgrí, Pere Creixell, va encarregar-se de la consolidació de les teulades, de l'acabament del campanar i dels elements de la façana.<sup>37</sup>

Si fem cas de les descripcions de Josep Vert, en els anys vuitanta del segle XX hi havia fins a vuit altars que decoraven l'interior de l'ermita: l'altar major, el de la Mare de Déu dels Dolors, el del Crucifix, el de la Mare de Déu

<sup>35</sup> AHG, Torroella de Montgrí, notari sense identificar (potser Joan Salvi), manual de 1702, (núm. 647), 17 de juliol de 1702.

<sup>36</sup> AHG, Torroella de Montgrí, notari no identificat (potser Joan Salvi), manual de 1702, (núm. 647), 24 de setembre de 1702.

<sup>37</sup> Josep VERT, «La capella de Santa Caterina i l'obra pictòrica del seu sostre», *Llibre de Festa Major de Torroella de Montgrí*, 1997, p. 58.

dels Socors i sant Baldiri, el dels sants Cosme i Damià, sant Salvador d'Horta i santa Llúcia, el de la Mare de Déu de la Llet, el de santa Eugènia i el de sant Francesc Xavier<sup>38</sup>, per bé que alguns es trobaven força malmesos i desplaçats del seu lloc original. Entrant per la porta de la placeta, al primer tram lateral del costat de l'epístola hi havia l'altar dels sants metges Cosme i Damià. Vert el considerà: «*Un majestuós altar barroc tirant a plateresc de grans dimensions i àmplia taula. Les seves columnes salomòniques que s'enflaven cap a la cornisa de dalt emmarcaven la figura de dos sants, els metges Cosme i Damià. Era el més ben conservat de la capella i el seu conjunt artístic de bon gust*»<sup>39</sup>.

En altres èpoques més reculades l'ermita havia estat objecte d'una decoració privilegiada. Durant el darrer terç del segle XIV havia arribat al massís del Montgrí el retaule de la Mare de Déu de la Llet, que ha estat atribuït indistintament a Francesc Serra II i a Llorenç Saragossa (actiu a Barcelona i a València, c. 1363-1406), i que actualment és una de les obres mestres de la Fundació Godia de Barcelona. Degué ser una donació de la notable família Tor de Torroella de Montgrí, perquè en el retaule hi ha esculpits els escuts d'armes d'aquesta nissaga. Al principi del segle XX ocupava el segon tram lateral del costat de l'epístola després del retaule dels sants metges: «*Cap a l'altar major i dintre d'un marc de dues columnes descolorides, sostingut per uns escalons corcats i mig desfets, es trobava un meravellós retaule gòtic català de l'escola de Jaume Serra representant la Mare de Déu de la Llet. Formaria part d'algun altar gòtic que la febre del mil set-cents va arrasar tota la capella dels elements anteriors arraconant vells altars per introduir-hi els del renaixement*»<sup>40</sup>. Els administradors de Santa Caterina, juntament amb l'Ajuntament de Torroella de Montgrí, el vengueren l'any 1924 per finançar les obres d'arranjament de l'ermita<sup>41</sup>.

<sup>38</sup> Josep VERT, *El temple parroquial de Sant Genís*, Museu del Montgrí i del Baix Ter, 1984, p. 118.

<sup>39</sup> Josep VERT, «La capella de Santa Caterina. De la capella i els altars», *Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí*, 1976-1977, sense paginar.

<sup>40</sup> Josep VERT, «La capella de Santa Caterina...», op. cit., sense paginar.

<sup>41</sup> Per la taula de la Mare de Déu de la Llet vegeu AA.VV. *Romànic i gòtic de la col·lecció Fundació Francisco Godia*, catàleg de l'exposició (7 de febrer – 29 d'abril de 2001). Rosa ALCOY i Pere BESERAN, *El romànic i el gòtic desplaçats. Estudis sobre l'exportació i migracions de l'art català medieval*, Universitat de Barcelona, 2008, p. 172-182, hi ha un estat de la qüestió i noves aportacions al taller dels Serra. Antoni José PITARCH, «Llorenç Saragossa y los orígenes de la pintura medieval en Valencia», *d'Art*, Universitat de Barcelona, 1979, p. 21-50. Cèsar FAVÀ MONLLAU, «El retaule eucarístic de Vilafermosa i la iconografia del Corpus Christi a la Corona d'Aragó», *Locus Amoenus*, núm. 8, Universitat Autònoma de Barcelona, 2005-2006, p. 110, nota núm. 17.

Al costat de l'evangeli, Josep Vert continua dient que hi havia columnes i una cimera que emmarcava un cambril dedicat a sant Baldiri: *«En tenim un record llunyà de la seva imatge, però sí que en els graons damunt la taula d'altar una profusió d'angelets barrocs i figuretes que provenien d'altres altars desapareguts, amb sacres de marcs de llauna, creus i pitxers que hi estaven repartits com a cal antiquari»*<sup>42</sup>. Segons l'historiador era el lloc on antigament hi havia hagut el retaule de la Mare de Déu de la Llet. En un llibre dedicat als exvots Josep Vert publicà les fotografies i la descripció del retaule de sant Baldiri, ara restaurat i conservat a la capella del baptisteri de l'església parroquial: *«És un retaule d'estil neoclàssic, fet probablement en la segona meitat del segle XVIII i ofert a la capella com a presentalla. Mesura 1'20 m. d'amplada per 1'04 m. d'alçada. Es compon de tres grups, sobremuntats en una base que reposava sobre la taula d'altar. En el centre hi ha una fornícula que probablement portava la imatge del sant, entre dues columnetes rematades per capitells corintis. Al damunt l'encapçala una sanefa o frontó. Dos plafons, un a cada costat de la fornícula, porten pintats passatges del martiri de Sant Baldiri. Al de la dreta, mirant l'altar, hi ha al damunt, la flagel·lació i a baix el degollament. Al costat esquerre, a dalt, el màrtir dintre el sepulcre, del qual sorgeix el clàssic ram de lloret, i dos fidels orant; a baix, el típic retauló mariner. Un vaixell de tres pals amb l'arboradura desfeta i en un mar enfurismat, amb la figura del sant aureolat en un angle superior»*<sup>43</sup>.

Al costat hi havia els fragments del retaule de la Verge dels Dolors i un quadre de sant Francesc Xavier, que va ser cremat per l'ermità entre 1937-1938: *«Era curiosa aquesta pintura ja que era la figura del sant, estaven plasmades les Maures amb l'Estartit i la seva costa, destacant les Medes i un vaixell dins la mar. Una població murada que podria ésser Torroella. Ignorem si fou cremat quan la guerra o resta en alguna col·lecció particular»*<sup>44</sup>.

<sup>42</sup> Josep VERT, «La capella de Santa Caterina...», op. cit., sense paginar.

<sup>43</sup> Josep VERT, *La indústria de la cera dels exvots i les devocions populars*, Museu del Montgri i del Baix Ter, 1987, p. 61-65.

<sup>44</sup> Josep VERT, «La capella de Santa Caterina...», op. cit., sense paginar. Josep VERT, «Els retaules de la capella de Santa Caterina», *Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgri*, 1988, p. 31-35: identifica el retaule de sant Francesc Xavier com a retaule de sant Nicolau de Tolentí, la devoció del qual diu que havien introduït els frares agustins a Torroella de Montgri. El cert és que en el seu llibre sobre la parròquia de Sant Genís de 1984, p. 118, en què recull els altars que hi havia a l'ermita, esmenta el de sant Francesc Xavier i no pas el de sant Nicolau de Tolentí. Iconogràficament, és clar que es tracta de sant Francesc Xavier en l'episodi de predicar a l'Àsia. La documentació notarial també ho confirma en el sentit que hi ha pagaments pel retaule de sant Francesc Xavier, mentre que no es fa esment enlloc d'un retaule dedicat a sant Nicolau de Tolentí.

Finalment, Josep Vert diu: «Entre l'altar amb el quadre de sant Nicolau i aquest últim del fons penjat a la paret amb uns claus de ferro que havien destrossat la tela i la pintura, s'hi trobava una mostra del pintor Jaume Cabrera, del segle quinze, que formava part del retaule dels Dolors. Menys mal que es va salvar aquesta tela i que no sabem com es troba avui al Museu Diocesà de Girona»<sup>45</sup>. El retaule de Nostra Senyora de la Pietat o dels Dolors (1400-1410), és atribuït al taller de Jaume Cabrera (1392-1432). Actualment, només es conserva la pintura central, que està exposada al saló del tron del Museu d'Art de Girona.

### El retaule major i algunes obres menors (1700-1710)

Paral·lelament a la realització de les obres de remodelació i ampliació de l'ermita, els administradors decidiren emprendre també la decoració interior de la capella. [Figura 5].

Així, el 2 de desembre de 1701 contractaren a Joan Torras la realització del retaule major<sup>46</sup>. El figuerenc havia d'esculpir-lo seguint dues traces que havia entregat als administradors. La primera traça havia de quedar enllestida el dia de la celebració de Santa Caterina de 1702 (el 25 de novembre), mentre que la segona s'havia d'acabar un any més tard<sup>47</sup>. En el retaule, Joan Torras hi havia d'esculpir els martiris a què fou sotmesa la santa. També havia d'esculpir un Sant Crist amb la creu i la peanya corresponents. L'obra s'havia de fer al taller de Figueres i després es portaria a l'ermita amb el benentès que si durant el trasllat patia algun desperfecte l'escultor hauria d'esmenar-lo. Un cop acabada l'obra es faria visurar per dos mestres. Si tots els acords es complien correctament, Joan Torras rebria nou-centes lliures que es farien

<sup>45</sup> Josep VERT, «La capella de Santa Caterina...», op. cit., sense paginar. Josep VERT, «Els retauls...», op. cit., p. 34. Segons aquest autor, el retaule de Nostra Senyora de la Pietat s'hauria salvat de la destrucció i la crema dels altars de les capelles perquè era clavat a la paret, molt amunt. Durant la Guerra Civil espanyola va ser traslladat al municipi de Colomers i després de 1939 va aparèixer a la casa Carles de Girona, que més tard esdevindria el Museu d'Art de Girona.

<sup>46</sup> El 1699 Joan Torras ja havia rebut una lliura i deu sous per haver arreglat l'antic retaule major de l'ermita: AMTM, 1/0144-2.1.3.4. (1702-1708), llibre de comptes de Santa Caterina, 1702, Joan Salvi, 24 de febrer de 1699.

<sup>47</sup> És estranya aquesta precisió de les dues traces. Normalment, l'escultor presentava un dibuix que corresponia a la meitat del retaule, amb el qual els administradors ja es conformaven tenint en compte que el retaule es componia de dues meitats simètriques.



Figura 5. Interior de l'ermita de Santa Caterina, massís del Montgrí. Fotografia: L. Roisin. Fons documental de Josep Vert. –Centre de Documentació del Montgrí i del Baix Ter–, Can Quintana-Museu de la Mediterrània.

efectives en tres terminis de tres-centes lliures cadascun: al començament, a la meitat i dos mesos després d'haver-la acabada<sup>48</sup>. Aquests terminis no es compliren. Els pagaments que he localitzat s'efectuaren el 3 de novembre de 1702 quan Joan Torras rebé vint dobles, l'11 de desembre de 1702 quan rebé cinquanta-cinc lliures, el 3 de novembre de 1704 quan rebé noranta lliures i el 31 de gener de 1706 quan rebé quaranta-quatre lliures més<sup>49</sup>. [Apèndix documental 5].

El cost del retaule major afegit a la renovació dels altres altars i a l'encàrrec d'alguns objectes litúrgics endarrerí la dauradura del primer. El 1723 Joan Torras rebé cinc lliures i dotze sous «per dues anades des de Figueres a Torroella de Montgrí per donar a daurar i desfer el retaule major»<sup>50</sup>. La

<sup>48</sup> AHG, Torroella de Montgrí, notari no identificat (potser Joan Salvi), manual de 1701 (núm. 646), 2 de desembre de 1701.

<sup>49</sup> AMTM, 1/0144-2.1.3.4. (1702-1708), llibre de comptes de Santa Caterina, 1702, administrador Joan Salvi.

<sup>50</sup> AMTM, 1/0144-2.1.3.4. (1702-1708), llibre de comptes de Santa Caterina, (1716-1723), Narcís Planas, 3 d'abril de 1723.



presència de Torras a la vila degué propiciar que aleshores els administradors de l'ermita li encarreguessin la talla de dos marcs per els quadres que havia pintat Joan Pau Casanoves i que són objecte d'estudi per part de Francesc Miralpeix en aquesta mateixa publicació<sup>51</sup>. La policromia del retaule major es va subhastar públicament el febrer de 1723<sup>52</sup>. [Apèndix documental 6].

El daurador Fèlix Pi fou qui oferí un preu més ajustat per fer-se càrrec de l'obra: quatre-centes lliures en concepte del preu fet<sup>53</sup>. Fèlix Pi era oriünd de Sant Andreu de Llavaneres<sup>54</sup>. Va ser documentat per Joan Bosch a Girona l'any 1725. Ara sabem que va treballar en la façana de l'església de Sant Lluç, on s'ocupà de «*pintar al oli las borlas foranas, balcó y retxas de dita iglésia*», feina per la qual rebé vint-i-dues lliures i vuit sous el 28 de juny de 1729<sup>55</sup>. Cap a 1730 Fèlix Pi va contractar la dauradura del retaule major de l'església parroquial de Llagostera que havia esculpit el barceloní Miquel Llavina (1681-1688). És possible que la presència de Fèlix Pi a Llagostera tingués a veure amb el finançament de nou-centes lliures, per part del canonge Jaume Codolar, del total de dues mil set-centes que costava el retaule<sup>56</sup>.

El major de l'ermita de Santa Caterina és l'únic retaule d'aquest indret que ha arribat fins als nostres dies. Compon un conjunt ben interessant dels

<sup>51</sup> AMTM, 1/0144-2.1.3.4. (1702-1708), llibre de comptes de Santa Caterina, (1716-1723), Narcís Planas, el 17 de maig de 1723 rebé dues dobles i el 30 de juliol les quatre dobles restants. Es comprometé a portar i assentar els marcs el dia que els administradors ho demanessin.

<sup>52</sup> AHG, Torroella de Montgrí, Agustí Pouplana, manual de 1723, (núm. 307), f. 70-71, 24 de febrer de 1723.

<sup>53</sup> AMTM, 1/0144-2.1.3.4., llibre de comptes de Santa Caterina, (1716-1723), Narcís Planas, 29 de novembre de 1723. Aquesta notícia és citada per Josep VERT, «Els quadres de Santa Caterina», op. cit., p. 71.

<sup>54</sup> El municipi de naixement apareix esmentat en un censal a nom del daurador. AHG, Torroella de Montgrí, Agustí Pouplana, manual de 1742, (núm. 325), 14 de setembre de 1742, f. 558-559.

<sup>55</sup> Carles DORICO, «Construcció i moblament...», [en premsa], op. cit.

<sup>56</sup> Joan BOSCH, «Pintura del segle XVIII...», op. cit., p. 147. Josep Maria GRAU i Roser PUIG, «Escultors i dauradors a Llagostera (ss. XVII-XVIII)», *Quaderns de la Selva*, núm. 4, 1991, p. 59. Joan BOSCH, «Pintura del segle XVIII...», op. cit., p. 142, diu de Jaume Codolar († 1734): a més de suportar el preu de l'obra i del daurat del retaule de l'Anunciació, llegà elevades quantitats a les parròquies de Llagostera i a la capella de Sant Ampeli de Penedes perquè els obrers hi aixequessin sengles retaules (el de Llagostera, un retaulet, havia d'ostentar un quadre de Nostra Senyora dels Dolors com el de Santa Clara de Girona). Com ja apuntava Joan Bosch és possible que Fèlix Pi també daurés el retaule de l'Anunciació de la catedral de Girona, el finançament del qual recaigué en el canonge Codolar.

Figura 6. Joan Torras (escultor) i Fèlix Pi (daurador), retaule major de Santa Caterina, ermita de Santa Caterina, massís del Montgrí. Fotografia: Francesc Miralpeix.



primers anys del Set-cents, juntament amb les dues teles del presbiteri de Joan Pau Casanoves i el cicle pictòric i ornamental que decora la volta de la capella de Fernando de Segovia i de Joan Tàpies. És un conjunt modest però exquisit, si ens atenem al nombre d'obres conservades d'aquesta època. Afortunadament, en els anys noranta del segle XX, tant el retaule major com els quadres varen beneficiar-se d'una restauració acurada empresa des del Servei de Restauracions de Béns Mobles de la Generalitat de Catalunya<sup>57</sup>. El retaule es compon de sòcol, predella i dos cossos organitzats en tres carrers i guardapols. El sòcol alterna plafons decorats amb motius vegetals amb dos plafons amb l'escut de santa Caterina, on hi ha esculpits la palma, la roda del seu martiri, la corona i l'espasa curosament entrelaçades. [Figura 6].

Santa Caterina d'Alexandria era una donzella, verge i màrtir que va morir l'any 307. Va pertànyer a una família distingida d'Alexandria i va rebre des de

<sup>57</sup> Josep VERT, «Els quadres de Santa Caterina», op. cit., p. 69. La restauració del retaule fou dirigida per Mònica Marull i Anna de Puig, mentre que la restauració dels dos quadres es va fer des de la delegació gironina i la va dirigir Pere Rovira.



Figura 7.  
Joan Torras  
(escultor) i Fèlix  
Pi (daurador),  
*Aprendentatge de  
santa Caterina*,  
retaule major de  
Santa Caterina  
del massís  
del Montgrí.  
Fotografia:  
Francesc  
Miralpeix.

molt jove una sòlida instrucció filosòfica i teològica. L'escena de la predella a la dreta de l'espectador, gairebé com un diorama nadalenc, representa la jove Caterina reclosa a casa escoltant les sàvies lliçons dels seus progenitors. [Figura 7]. L'any 307, quan Caterina tenia divuit anys, l'emperador Magenci, que governava Egipte, va celebrar a Alexandria, on tenia temporalment la seva capital, festes i sacrificis de bous i xais en honor als déus pagans, mentre que donava ordres d'intensificar i endurir les persecucions de cristians. Mentrestant, Caterina es dedicava a evangelitzar els alexandrins per tal d'evitar que caiguessin en la idolatria. La jove va anar a trobar-se al temple d'Apis amb l'emperador, que quedà embadalit amb la seva bellesa i amb els seus coneixements. Magenci va ordenar que la retinguessin al temple i va fer cridar cinquanta doctors d'Egipte perquè rebatessin els seus arguments. L'esforç no només fou en va, sinó que, a més, Caterina aconseguí convertir al cristianisme alguns dels assistents a l'acte. L'episodi de Caterina entre els doctors i savis egipcis és el que Torras esculpí a la primera andana a la dreta de l'espectador i el que Casanoves pintà en el quadre del presbiteri, també a la dreta de l'espectador. [Figura 8]. La llegenda continua dient que davant els intents infructuosos per seduir-la, l'emperador Magenci ordenà la seva mort no sense que abans hagués de passar per alguns martiris macabres. Així, santa Caterina fou empresonada en una torre on rebé el confort d'un àngel [Figura 9], fou flagel·lada per dos esbirros (són els dos episodis laterals del segon cos) [Figura 10], fou sotmesa al turment del foc i d'una roda armada



Figura 8. Joan Torras (escultor) i Fèlix Pi (daurador), *Discussió de santa Caterina amb els doctors*, retaule major de Santa Caterina del massís del Montgrí. Fotografia: Francesc Miralpeix.



Figura 9. Joan Torras (escultor) i Fèlix Pi (daurador), *Santa Caterina a la presó*, retaule major de Santa Caterina del massís del Montgrí. Fotografia: Francesc Miralpeix.



Figura 10. Joan Torras (escultor) i Fèlix Pi (daurador), *Flagel·lació de santa Caterina*, retaule major de Santa Caterina del massís del Montgrí. Fotografia: Francesc Miralpeix.



Figura 11. Joan Torras (escultor) i Fèlix Pi (daurador), *Esposalles místiques de santa Caterina*, retaule major de Santa Caterina del massís del Montgrí. Fotografia: Francesc Miralpeix.

de ganivets que, miraculosament, es va trencar abans de ferir-la (el relleu central de la predeïlla) i, finalment, fou decapitada davant de l'emperador (a la predeïlla a l'esquerra de l'espectador). El relleu central al segon cos del retaule relata l'ascens al cel de la santa, del qual s'encarregaren els àngels, mentre que al primer cos a l'esquerra de l'espectador hi ha representades les esposalles místiques de santa Caterina amb la Mare de Déu i el nen Jesús –el mateix episodi que hi ha en el quadre penjat al presbiteri a l'esquerra de l'espectador: [Figura 11].

La festivitat de santa Caterina se celebra el 25 de novembre, és la patrona dels filòsofs i es considera un dels catorze sants de més influència celestial, tal com apareix pintada a la volta de l'ermita, en primer terme i a tocar de la Santíssima Trinitat. Així la decoració sencera que hi ha al presbiteri és una exaltació de l'heroïna d'Alexandria en tant que defensora i màrtir del cristianisme i per això hi ha relatats els principals episodis de la seva hagiografia –el contracte del retaule especificava que havien de ser els episodis de martiri<sup>58</sup>–. És un retaule essencialment narratiu, en què no hi ha espai per a l'escultura exempta llevat de la fornícula principal, reservada per acollir la imatge de fusta de santa Caterina i per als àngels que permeten apreciar les fotografies antigues. Aquestes imatges indiquen que al principi del segle XX la talla de fusta ja havia estat substituïda per una d'alabastre<sup>59</sup>.

Es tracta d'una estructura senzilla de tres carrers més guardapols en què destaquen alguns elements decoratius i algunes solucions compositives per als relleus molts interessants i ben resoltes, que contrasten amb altres elements resolts de manera més expeditiva i barroera. Penso, per exemple, en els perfils d'home i de dona dins d'una orla decorativa que hi ha al bancal, als bustos de les polseres i de la cimera,

<sup>58</sup> Louis RÉAU, *Iconographie de l'art chrétien. Iconographie des saints*, Paris, Presses Universitaires de France, 1955-1959, tom III-1, p. 269-270.

<sup>59</sup> Josep VERT, «La capella de Santa Caterina...», op. cit., sense paginar: De la imatge antiga diu que era petita, d'uns 70 o 80 centímetres d'altura amb el seu peu. D'alabastre amb les vestidures policromades si bé plenes de fum i que les neteges barroeres n'havien fet perdre bona part. Estava trencada pel tors, tal vegada caigué i se'n despreguà la roda que portava esculpida al costat dret, la qual es va perdre i no tenim notícia que fos guardada. Una petita corona i palma feta de llauna, que és la que va posar-li en Rafel Bou quan en va treure una fotografia, que va aparèixer publicada a Josep VERT, «600 anys de Santa Caterina», *Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí*, 1992, p. 32.



Figura 12. Joan Torras (escultor) i Fèlix Pi (daurador), detall decoratiu del retaule major de Santa Caterina del massís del Montgrí. Fotografia: Francesc Miralpeix.



Figura 13. Joan Torras (escultor) i Fèlix Pi (daurador), detall decoratiu del retaule major de Santa Caterina del massís del Montgrí. Fotografia: Francesc Miralpeix.

en els episodis historiatos de la predella o a les cornucòpies de flors que flanquegen la decapitació de la santa. [Figura 12. Figura 13]. En el relleu de l'àtic, l'*Ascensió de santa Caterina* s'ha resolt amb tres àngels que enmig d'una nuvolada enlairen el cos inert de la santa. És una composició que remet llunyanament a l'*Éxtasi de sant Pau* pintat per Nicolas Poussin (1650) [Figura 14. Figura 15]. En canvi, els relleus de la *Flagel·lació* i de les *Noces místiques* resulten més convencionals, en la línia compositiva de moltes representacions de martiris o d'epifanies. És possible que Torras hagués manllevat algunes solucions d'estampa per tal d'enriquir i actualitzar, en la mesura de les seves capacitats, els episodis narratius del retaule. No obstant aquesta intuïció, el cert és que no he detectat cap citació literal que remeti a solucions d'estampa. Només evoco la inspiració de Poussin i l'hipotètic coneixement, sempre per la via del gravat, d'una pintura de Pietro da Cortona al Palau Magnani de Bolonya, que potser va servir-li per resoldre el relleu de la *Decapitació de santa Caterina*. [Figura 16. Figura 17]. Que Joan Torras treballava de manera similar als seus



Figura 14. Joan Torras (escultor) i Fèlix Pi (daurador), *Ascensió de santa Caterina*, retaule major de Santa Caterina del massís del Montgrí. Fotografia: Francesc Miralpeix.



Figura 15. Nicolas Poussin, *Èxtasi de sant Pau* (1650). Fotografia: Museu del Louvre, París.



Figura 16. Joan Torras (escultor) i Fèlix Pi (daurador), *Decapitació de santa Caterina*, retaule major de Santa Caterina del massís del Montgrí. Fotografia: Francesc Miralpeix.





Figura 17. Pietro da Cortona, *Història de Ròmul i Rem*, palau Magnani de Bolonya. Fotografia: Gazette de Beaux-Arts.

col·legues contemporanis en donen fe dos relleus del retaule major de l'església parroquial de Cadaqués: el *Lavatori* i *Jesús donant la comunió als apòstols*, per als quals va servir-se de composicions del pintor francès Antoine Dieux (1662-1727) traduïdes al gravat per Jean Audran (1667-1756)<sup>60</sup> [Figura 18. Figura 19. Figura 20. Figura 21]. Igualment, coneixia bé l'estructura reticular organitzada en pisos i carrers, amb pilastres, columnes salomòniques, caixons, frontons partits i dossers que bastien el moble. A tot això hi afegí, com era habitual en l'època, un revestiment decoratiu variat, amb repertori de caps de querubins i serafins, orles vegetals, grotescos i motius eucarístics, com fulles de parra, penjolls de raïms, pelicans, etc.

Durant la primera dècada del segle XVIII encara s'emprengueren dues obres més a l'ermita de Santa Caterina, deixant de banda el pagament que rebé Joan Casanoves II per un quadre dels sants metges que devia presidir el retaule d'aquest altar, tal com explica Francesc Miralpeix. El 28 de desembre de 1702 el mestre de cases Mateu Terradas rebé dues lliures i quinze sous per haver rebaixat la roca de la capella de Nostra Senyora dels Dolors i el 30 de maig de 1705 l'argenter de Figueres Joan Escarpanter rebé dues lliures per haver cisellat una santa Caterina de plata per la bacina<sup>61</sup>.

<sup>60</sup> J. BOSCH, «L'art del retaule: retaulers i escultors a Catalunya (1600-1777 c.)», dins *Alba daurada. L'art del retaule a Catalunya...*, op. cit., p. 54.

<sup>61</sup> AMTM, 1/0144-2.1.3.4. (1702-1708), llibre de comptes de Santa Caterina, 1702, administrador Joan Salvi.



Figura 18. Joan Torras, *Lavatori*, retaule major de l'església parroquial de Cadaqués. Fotografia: Teresa Avellí.



Figura 19. Antoine Dieux (inv.)/ Jean Audran (grav.), *Lavatori*. Fotografia: Biblioteca Nacional de França, París.



Figura 20. Joan Torras, *Jesús donant la comunió als apòstols*, retaule major de l'església parroquial de Cadaqués. Fotografia: Teresa Avellí.



Figura 21. Antoine Dieux (inv.)/ Jean Audran (grav.), *Jesús donant la comunió als apòstols*. Fotografia: Biblioteca Nacional de França, París.

### Algunes obres menors, el retaule de sant Francesc Xavier i el retaule del Sant Crist (1711-1720)

Una vegada acabat el retaule major i complagudes les expectatives dels administradors, Joan Torras va fer-se càrrec d'algunes obres menors de l'ermita. El març de 1716 rebia seixanta-set lliures per haver esculpit la trona, el faristol, tres talles que es guardaven a l'armari de la sagristia i una caixa que contenia una imatge de santa Caterina<sup>62</sup>. Les tres talles de l'armari de la sagristia, tot i que desaparegudes, s'han d'identificar com una Mare de Déu, un Sant Joan i una Santa Caterina. L'encarregat de daurar-les, juntament amb un Sant Crist i una altra Santa Caterina, fou Salvador Romaguera<sup>63</sup>. Salvador Romaguera era daurador de la Bisbal d'Empordà. Entre 1736 i 1738 rebé diversos pagaments per haver daurat el retaule major del santuari de Sant Sebastià de la Guarda de Palafrugell, que havia visurat Joan Torras<sup>64</sup>. J.F. Ràfols documenta un Pau Romaguera, mestre daurador de Vic, que el 1757 treballava amb Joaquim Piras en la dauradura del monument de Setmana Santa de l'església de Santa Teresa de Vic<sup>65</sup>. C. Capdevila ha documentat un Pere Pau Romaguera que el 14 d'agost de 1766 rebé quinze lliures per la dauradura del retaule del Roser de l'església parroquial de Sant Pere d'Ullastret. Aquest, sens dubte, era el seu fill i el mateix que l'any 1767 apareix esmentat com a daurador del tron del sant, del cambri i d'algunes imatges del santuari de Sant Sebastià de la Guarda de Palafrugell i de l'escut d'armes amb els blasons del comte de Palamós que hi ha sobre l'arc del

<sup>62</sup> AMTM, 1/0144-2.1.3.4., llibre de comptes de Santa Caterina, (1716-1723), Narcís Planas, 13 de març de 1716.

<sup>63</sup> AMTM, 1/0144-2.1.3.4. (1702-1708), llibre de comptes de Santa Caterina, (1706-1716), Narcís Planas, 17 de febrer de 1716.

<sup>64</sup> Joan BADIA-HOMS, «L'activitat de l'escultor Josep Pol a Palafrugell (primera meitat del segle XVIII)», *Estudis del Baix Empordà*, Publicacions del Baix Empordà, Patronat Francesc Eiximenis, núm. 14, 1995, p. 183-184. Joan BADIA-HOMS, «El santuari de Sant Sebastià de la Guarda», dins A. PÉREZ SANTAMARÍA, *L'art religiós a Palafrugell*, Quaderns de Palafrugell, núm. 16, Ajuntament de Palafrugell, Diputació de Girona, 2007, p. 120.

<sup>65</sup> Joan Francesc RÀFOLS, *Diccionario de artistas de Cataluña, Valencia y Baleares*, 1980, vol. IV, p. 1076.

presbiteri que dóna a la capella del Sant Crist de l'església parroquial de Palamós (1769)<sup>66</sup>.

Seguint amb les obres que s'emprengueren a l'interior de l'ermita de Santa Caterina de Torroella de Montgrí, el 5 d'octubre de 1717 l'escultor olotí Francesc Escarpanter rebé setanta-vuit lliures i vuit sous per haver fet el retaule de sant Francesc Xavier que havia de presidir l'altar de la capella homònima<sup>67</sup>. En aquesta data el retaule ja estava acabat perquè un mes abans, el 13 de setembre de 1717, s'havia pagat una lliura i setze sous a un mestre de cases «per tres jornals d'assentar l'altar de sant Francesc Xavier»<sup>68</sup>. Mig any més tard, el 27 de març de 1718, Francesc Escarpanter rebé setze lliures i quatre sous «per fer i assentar el retaule del sant Crist»<sup>69</sup>.

Francesc Escarpanter, nascut a Girona el 1687, era fill de l'argenter Jaume Escarpanter i de Teresa –hem vist un Joan Escarpanter documentat el 1705 a l'ermita per haver cisellat una santa Caterina de plata per la bacina. Ben aviat va traslladar-se a Olot, on es casà amb Maria Anna Tubau. Com a mínim, tres dels seus fills foren escultors: Francesc, Andreu i Jaume i una de les seves filles es casà amb el fuster i mestre de cases Jaume Diví i Pera. Aquest enllaç matrimonial amb els fills corresponents fou l'origen de la nissaga d'escultors i pintors olotins Diví. És força excepcional dir que de Francesc Escarpanter es pot contrastar la documentació amb algunes de les seves obres conservades: per exemple, el retaule de l'oratori del mas Solà de Batet de la Serra (a la comarca de la Garrotxa) [Figura 22] o alguns fragments del retaule del gremi de blanquers d'Olot sota el patronatge de sant Franc –es conserva el relleu de l'enterrament de sant Franc al Museu Arqueològic Municipal d'Olot i l'escultura del sant titular muntada en un dels altars laterals de l'església del Carme d'Olot. Francesc Escarpanter va contractar el retaule

<sup>66</sup> Caterina CAPDEVILA, «Les confraries del Roser a la diòcesi de Girona: la capella del Roser de Sant Pere d'Ullastret (1593-1766)», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, núm. 48, 2007, p. 142 i apèndix 14. Joan BADIA-HOMS, «L'activitat de l'escultor Josep Pol...», op. cit., p. 184. Joan BADIA-HOMS, «El santuari de Sant Sebastià...», op. cit., p. 120. Gabriel MARTÍN, «Els barons de Bellpuig i la revifalla de Palamós al segle XVIII: la capella del Sant Crist (1766-1770)», *Quaderns d'El Pregoner d'Urgell*, núm. 21, 2008, p. 9.

<sup>67</sup> AMTM, 1/0144-2.1.3.4., llibre de comptes de Santa Caterina, (1716-1723), Narcís Planas, 5 d'octubre de 1717. Aquesta quantia també incloïa el pagament d'un frontal del palli de l'altar de santa Caterina.

<sup>68</sup> AMTM, 1/0144-2.1.3.4., llibre de comptes de Santa Caterina, (1716-1723), Narcís Planas.

<sup>69</sup> AMTM, 1/0144-2.1.3.4., llibre de comptes de Santa Caterina, (1716-1723), Narcís Planas.

Figura 22. Francesc Escarpenter, retaule del Sant Crist, oratori del mas Solà, Batet de la Serra. Fotografia: Teresa Avellí.



de la capella de Sant Antoni de Pàdua i de Sant Antoni Abat de l'església de Sant Esteve d'Olot, que tot i haver perdut alguns elements durant la Guerra Civil espanyola es va tornar a muntar en el seu emplaçament originari l'any 1970, i va acabar, juntament amb Francesc Borge, el retaule de sant Josep de l'església parroquial de Sant Esteve d'Olot (1727)<sup>70</sup>.

El mateix dia, 27 de març de 1718, el pintor d'Olot Joan Arnau rebé setze lliures i setze sous per encarnar el Sant Crist, daurar la creu i la corona, pintar l'altar del Sant Crist i encarnar la imatge de santa Caterina de plata i la petita de dita capella<sup>71</sup>.

<sup>70</sup> Josep Maria DE SOLÀ-MORALES, «El retaule de sant Josep...», op. cit. Ramon LLONGARIU, «Pau Costa: el retaule de Sant Esteve...», op. cit. Josep MURLÀ, «Sant Antoni Abat», op. cit. Carme VERDAGUER, *L'escultura a Olot...*, op. cit., p. 157-158. Núria GILART, «Retaule dedicat a la Mare de Déu», *Memòria d'activitats del centre de restauració de béns mobles de Catalunya (1997-2002)*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, p. 178-179. Teresa AVELLÍ, «Noves aportacions...», op. cit., p. 186-187.

<sup>71</sup> AMTM, I/0144-2.1.3.4., llibre de comptes de Santa Caterina, (1716-1723), Narcís Planas, 27 de març de 1718.

### Algunes obres menors: el retaule dels Dolors i sant Baldiri i el retaule dels sants Metges (1721-1732)

El 16 d'octubre de 1723 l'escultor Josep Torras, fill de Joan Torras, rebé nou lliures en concepte de la realització de dues talles, de la Mare de Déu i de sant Josep, que havia esculpit el seu pare per la cova de la capella de Santa Caterina<sup>72</sup>. Aquestes imatges foren policromades per Fèlix Pi, que rebia set lliures per daurar-les i encarnar-les, a més de policromar dues àguiles i dos lleons de ferro per aguantar les llànties de la capella<sup>73</sup>.

Quatre dies més tard, el pintor de Barcelona Joan Pau Casanoves rebé quaranta-cinc lliures i sis sous per haver pintat els dos quadres que es penjaren a les parets laterals del presbiteri de la capella i per la caixa que serví per transportar-los<sup>74</sup>. De l'estudi corresponent se n'ha ocupat Francesc Miralpeix.

El 30 de juny de 1724 es pagaren a Fèlix Pi dues lliures i dotze sous per haver arreglat i daurat la imatge de santa Caterina que anava als captiris. El 20 de maig de 1724 el daurador gironí rebé trenta-tres lliures i un sou per daurar els dos marcs dels quadres, pintar la reixa de la cova i altres elements que s'afegiren al retaule<sup>75</sup>. L'abril de 1724 es pagaven una lliura, un sou i sis diners per assentar el retaule<sup>76</sup>.

El 4 de novembre de 1723 Bernat Marquès de Fornells rebé tres lliures en concepte d'haver pintat dos rellotges de sol al campanar de l'ermita. El fuster Joan Alabau rebé catorze sous per desfer el retaule, dues lliures i quatre sous per tornar-lo a muntar i dotze sous més per arreglar el retaule de la Verge dels Dolors i sant Baldiri<sup>77</sup>. Els Alabau són un bon exemple d'una de les nissagues de mestres fusters més destacada de Torroella de

<sup>72</sup> AMTM, 1/0144-2.1.3.4., llibre de comptes de Santa Caterina, (1723-1725), Narcís Planas.

<sup>73</sup> AMTM, 1/0144-2.1.3.4., llibre de comptes de Santa Caterina, (1716-1723), Narcís Planas, 12 de gener de 1725. Aquesta notícia la cita Xavier MUNDET, «La cova...», op. cit. p. 88.

<sup>74</sup> Josep VERT, «Els quadres de Santa Caterina», *Llibre de la Festa Major*, 2001, p. 69-74. AMTM, 1/0144-2.1.3.4., llibre de comptes de Santa Caterina, (1723-1725), Narcís Planas, 20 d'octubre de 1723. El 17 de novembre de 1723 es pagaven set sous per afegir set pams de tela als costats dels quadres.

<sup>75</sup> AMTM, 1/0144-2.1.3.4., llibre de comptes de Santa Caterina, (1723-1725), Narcís Planas.

<sup>76</sup> AMTM, 1/0144-2.1.3.4., llibre de comptes de Santa Caterina, (1723-1725), Narcís Planas, 15 d'abril de 1724.

<sup>77</sup> AMTM, 1/0144-2.1.3.4., llibre de comptes de Santa Caterina, (1723-1725), Narcís Planas.

Montgrí en el segle XVIII<sup>78</sup>. Un dels primers membres de la família fou Vicenç Alabau, documentat al final del segle XVII, amb taller al carrer Ullà i que encara mantenien actiu els seus descendents a començament del segle XIX. L'any 1695 Vicenç Alabau rebé dotze lliures i vuit sous per una caixa de núvia de fusta de noguer per a Maria Porcioles. El mateix any estava fent un taüt i cerclant una bóta, feina per la qual rebé quatre lliures i sis sous. L'any 1711 va casar-se amb Maria Àngels Sarrulla, que era vídua. Al principi del segle XVIII està documentat Joan Alabau i Bergonyós, el fuster que hauria treballat a l'ermita de Santa Caterina, tant en la talla d'alguna peça del mobiliari, com ara la part alta de la calaixera de la sagristia, com en feines menors d'algun dels retaules. L'any 1740 la congregació de la Minerva va encarregar-li dues taules, les escales i les credences amb les grades de la capella del Santíssim Sagrament, unes feines que hauria dut a terme amb l'escultor Torras, qui sap si Josep Torras, el fill de Joan. Joan Alabau va morir el 1764. El seu germà, Antoni Alabau i Bergonyós, es casà amb Margarida Colls i, posteriorment, amb Francesca Clèrigas. Tenia el taller al carrer Major. Com el seu germà va servir a la congregació de la Minerva, per la qual cada any feia i desfeia el cadafal de la processó. Un dels fills d'Antoni i Margarida Colls fou Josep Alabau i Bergonyós, que durant un temps fou administrador de l'ermita de Santa Caterina, on féu algunes obres de fusteria a la sagristia l'any 1755. Va morir l'any 1802. Encara hi ha documentat un Tomàs Alabau, casat l'any 1771, i que exercí d'escultor durant les últimes dècades del segle XVIII.

Durant els anys 1725-1732 tenim documentades les obres empreses en alguns altars laterals. Així, el maig de 1726 el fuster Joan Alabau rebé deu lliures i quatre sous per haver comprat vuit canes de fusta d'alba (a raó de vint-i-cinc sous i sis diners cada cana) que havia comprat al ferrer Antoni Sadiracs per fer el retaule dels sants metges<sup>79</sup>. Aquell any Joan Alabau va ser reclamat en altres ocasions a l'ermita: així, el març de 1726 rebé una lliura per haver fet unes grades per a la calaixera de la sagristia. El juny rebé

<sup>78</sup> Totes les informacions sobre els Alabau provenen de Mònica PIERA, *Audàcia i delicadesa...*, op. cit., p. 48-50.

<sup>79</sup> AMTM, 1/0144-2.1.3.4., llibre de comptes de Santa Caterina, (1725-1732), Narcís Planas.



tres lliures per haver tallat les grades del retaule dels sants metges i dotze sous més per un jornal de feina en aquest retaule. Finalment, al novembre rebé set lliures i dotze sous per la fusta de noguer que havia fet servir per confeccionar els calaixos de sobre la calaixera<sup>80</sup>.

El 3 de maig de 1726 el daurador Salvador Romaguera rebé dotze lliures i dotze sous per trenta-un jornals i mig que havia treballat el seu fill a l'ermita de Santa Caterina «*per pintar i moldre colors*»<sup>81</sup>. Per aquelles dates els pintors Fernando de Segovia i Joan Tàpies varen decorar els murs laterals i la volta de la capella amb una glòria de santes presidida per la coronació de la Mare de Déu<sup>82</sup>. Finalment, a la nòmina de pintors i dauradors que passaren per l'ermita encara s'hi ha d'afegir una altra personalitat destacada: em refereixo al daurador Jaume Basil que el juny de 1732 rebé una lliura i vuit sous per haver pintat l'asta de la bandera i dos bastons de santa Caterina, mentre que el novembre del mateix any Salvador Romaguera rebia set lliures per haver daurat una sacra, els evangelis i l'epístola de la capella, que havia esculpit Joan Torras<sup>83</sup>. Jaume Basil era un dels fills de Francesc Basil i Teresa Castanyer. Havia nascut cap a 1700 i després d'haver-se casat amb la filla d'un pagès de Montagut, Mariangela Riera, s'havia establert a Olot. Com a mínim dos dels seus fills foren dauradors com ell: Francesc Basil Riera, nascut cap a 1723, i Manel Basil Riera, nat l'any 1732. Entre les obres de dauradura que emprengué Jaume Basil destaca la del retaule de sant Antoni de Pàdua i sant Antoni Abat de l'església parroquial de Sant Esteve d'Olot (1727), que havia esculpit Francesc Escarpanter. Entre 1746 i 1749 residí a Girona acompanyat pel seu fill Francesc. Va morir l'any 1764<sup>84</sup>.

<sup>80</sup> AMTM, 1/0144-2.1.3.4., llibre de comptes de Santa Caterina, (1725-1732), Narcís Planas, 8 de març de 1726; 4 de juny de 1726; 12 de juny de 1726 i 26 de novembre de 1726.

<sup>81</sup> AMTM, 1/0144-2.1.3.4., llibre de comptes de Santa Caterina, (1725-1732), Narcís Planas.

<sup>82</sup> Josep VERT, «La capella de Santa Caterina...», op. cit.

<sup>83</sup> AMTM, 1/0144-2.1.3.4., llibre de comptes de Santa Caterina, (1725-1732), Narcís Planas, 10 de juny de 1732 i 22 de novembre de 1732. El pagament de vuit lliures i vuit sous a Joan Torras és del 12 de juliol de 1731: AMTM, 1/0144-2.1.3.4., llibre de comptes de Santa Caterina, Busquets.

<sup>84</sup> Carles DORICO, «La dauradura del retaule del Roser...», op. cit., documenta minuciosament les nissagues dels dauradors Colobrant i Basil.

### Últims pagaments (1742-1748): el retaule dels sants metges

Després d'uns anys en què l'activitat artística a l'ermita degué alentir-se<sup>85</sup>, en els anys quaranta del segle XVIII els administradors de Santa Caterina tornaren a posar fil a l'agulla per acabar d'agençar-la. Així, el 12 de febrer de 1743 el daurador Fèlix Pi cobrà vint lliures i dotze sous per haver «repintat y pintat dins la capella, la cova de ella, y resseguir tots los enrajolats de pintura se troben a dita iglesia y altres coses»<sup>86</sup>. Igualment, el 13 de juliol de 1746 rebé vuitanta-sis lliures i catorze sous per haver daurat el retaule de sant Francesc Xavier<sup>87</sup>.

El retaule dels sants metges, que he esmentat diverses vegades perquè Joan Alabau ja havia comprat la fusta necessària per dur-lo a terme, va ser esculpit per Josep Torras, que rebé pagaments entre els mesos de maig i juny de 1747<sup>88</sup>. L'any següent s'encarregà la policromia a Salvador Romaguera, que cobrà cent quinze lliures i dotze sous per haver daurat, pintat i jaspiat el retaule. També rebé sis lliures i nou sous més per haver daurat, pintat i jaspiat dos gerros de flors que s'afegiren al retaule. Cobrà cinc lliures i dotze sous per haver envernissat el quadre de l'altar i haver daurat l'àliga de la trona, i quatre lliures més per haver pintat el pal·li de l'altar<sup>89</sup>. Amb la contractació de Josep Torras per esculpir el retaule dels sants metges es confirmava la confiança dels administradors de l'ermita cap als escultors de Figueres. A Josep, que l'havíem vist cobrant per obres que havia fet el seu pare, se'l reclamava per emprendre el retaule més important de l'ermita després de l'altar major.

<sup>85</sup> No obstant aquesta situació, el 16 de gener de 1734 l'argenter gironí Francesc Torrent rebé set lliures per haver arreglat un reliquiari de santa Caterina; el 29 de setembre de 1737 l'argenter Narcís Felip rebé quinze lliures per haver daurat un calze i una patena i l'1 d'octubre de 1738 de nou Narcís Felip rebé trenta-vuit lliures per haver daurat un altre calze. AMTM, 1/0144-2.1.3.4., llibre de comptes de Santa Caterina, (1733-1741), Genís Xaragay, Jaume Hospital i Miquel Jonama.

<sup>86</sup> Xavier MUNDET, «La cova...», op. cit. p. 88.

<sup>87</sup> AMTM, 1/0145-2.1.3.5., llibre de comptes de Santa Caterina (1742-1749), Narcís Planas.

<sup>88</sup> AMTM, 1/0145-2.1.3.5., llibre de comptes de Santa Caterina (1742-1749), Narcís Planas. Concretament, rebé setanta lliures el 16 de maig de 1747; vint lliures el 18 de maig de 1747; cent vint lliures el 13 de juny de 1747. El 10 de juny de 1747 Josep Torras enviava des de Figueres el coronament del retaule a punt per muntar-lo.

<sup>89</sup> AMTM, 1/0145-2.1.3.5., llibre de comptes de Santa Caterina (1742-1749), Narcís Planas. És un pagament conjunt amb data del 26 de febrer de 1748.



Figura 23. Anònim, retaule dels sants metges Cosme i Damí, indret desconegut. Fotografia: Fons Salvany de la Biblioteca de Catalunya, Barcelona.

El Fons Salvany de la Biblioteca de Catalunya té catalogada una fotografia d'un retaule dels sants metges Cosme i Damí de l'ermita de Santa Caterina, però sóc del parer que no es correspon amb el retaule que Josep Torras hi hauria esculpit. Les dimensions, l'estructura de la capella i la trona que es veu a la fotografia no tenen res a veure amb l'arquitectura real de l'ermita. A més, quan Josep Vert descriu el moble que hi havia a Santa Caterina esmenta «unes columnes salomòniques que s'enfilaven cap a la cornisa de dalt» mentre que les columnes del retaule de la fotografia són de fust llis amb garlanda de flors. [Figura 23].

De Josep Torras se sap que va treballar a Navata en els anys seixanta del segle XVIII. Entre 1762 i 1766 es va encarregar d'esculpir el retaule major, valorat en dues mil cent lliures, i quatre retaules per a les capelles laterals: el de la Verge del Roser, el de sant Francesc, el de la Mare de Déu Antiga i el de la Mare de Déu del Carme. La seva ubicació a l'església va comportar que quedessin amagades les pintures murals de 1725. Tots ells varen ser destruïts l'any 1936<sup>90</sup>.

Finalment, el 20 de setembre de 1748 Salvador Romaguera cobrà set lliures per haver pintat de verd la barana de l'escala, el bastiment de la cisterna, el balcó de l'ermita i altres coses que no especifica l'època<sup>91</sup>.

<sup>90</sup> Joan GAY, «Les pintures murals de Sant Pere de Navata», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. XXXIII, 1994, Girona, p. 607-631.

<sup>91</sup> AMTM, 1/0145-2.1.3.5., llibre de comptes de Santa Caterina (1742-1749), Narcís Planas.

Fins aquí les obres que s'empregueren durant la primera meitat del segle XVIII en aquest emplaçament del massís del Montgrí, que esdevindria en el segle XX font d'inspiració literària per a l'escriptora de l'Escala Caterina Albert –coneguda amb el pseudònim de Víctor Català<sup>92</sup>–. De totes les que s'hi feren destaquen les obres de remodelació de l'edifici preexistent, el retaule major i el retaule dels sants metges. Foren les que necessitaren més pressupost i més diligència per part dels administradors de l'ermita. No obstant això, la documentació exhumada, que en alguns casos ja havia estat publicada i que he volgut recopilar afegint-ne d'inèdita, demostra que es va fer un esforç notable per emprendre un projecte continuat que culminaria amb la renovació i la decoració completa de l'edifici. Per aquest motiu es va comptar amb una nòmina destacada de mestres d'obres, escultors, pintors i dauradors: Bartomeu Soriano, Jaume Mir, Bernardí Alsina, Joan i Josep Torras, Francesc Escarpanter, Joan Casanoves II, Joan Pau Casanoves, Fèlix Pi, Jaume Basil, Salvador Romaguera, entre d'altres. En la majoria dels casos no es tracta de mestres de primera fila de l'art català d'època moderna, però sí d'artesans que tindrien una llarga i reconeguda trajectòria professional al bisbat de Girona. Per a alguns d'ells, l'oportunitat de treballar als peus del massís del Montgrí, esdevingué una carta de presentació que els obriria les portes d'altres municipis veïns: per exemple, després d'haver esculpit el retaule major i haver resolt alguns treballs menors de l'ermita, Joan Torras va treballar a Torroella de Montgrí, a l'església parroquial i a la capella de Sant Antoni, i al santuari de Sant Sebastià de la Guarda al terme municipal de Palafrugell<sup>93</sup>.

<sup>92</sup> Lurdes BOIX i Jordi BOIX, *Els paisatges de Caterina Albert i Paradís, Víctor Català. Un itinerari històric i literari a través dels indrets vinculats a l'escriptora de l'Escala*. Ajuntament de l'Escala, 2005, p. 114-122.

<sup>93</sup> Joan BADIA-HOMS, «L'activitat de l'escultor Josep Pol...», op. cit., p. 183-184: diu que en una data imprecisa entre 1721 i 1727 Joan Torras va fer la visura del retaule major de Sant Sebastià de la Guarda que havia esculpit Josep Pol. En el *Llibre de comptes de la obra de Sant Sebastià de la Guàrdia de 1709* consten pagaments a «Jerònim Valls y Grassot per anar per propi a Figueres, a buscar el Sr. Joan Torras, escultor, per fer la visura del retaule de Sant Sebastià. I al Sr. Joan Torras Escultor de Figueres per lo salari de venir a visurar dit retaule, una dobla y dotze reals per tres lloguers de cavalcadura».

## ALTRES OBRES DE JOAN TORRAS A TORROELLA DE MONTGRÍ

### El retaule major de la capella de Sant Antoni

Durant les dues primeres dècades del set-cents, Joan Torras es va fer càrrec d'altres projectes escultòrics a Torroella de Montgrí. En una data desconeguda va contractar el retaule major de la capella de Sant Antoni construïda en un dels laterals de la plaça porxada de la vila<sup>94</sup>. No n'he localitzat el contracte, però sí una època que documentava el pagament de cent lliures a l'escultor el 27 de març de 1708. El preu total de l'obra era de cinc-cents seixanta lliures<sup>95</sup>. D'aquest conjunt n'hem conservat una fotografia a l'arxiu Mas de Barcelona que ja va publicar Josep Vert en la seva monografia de l'església parroquial de Sant Genís<sup>96</sup>. [Figura 24].

El retaule s'alçava damunt d'un sòcol pla decorat amb els escuts de la vila de Torroella de Montgrí emmarcats per una guirnalda de fulles. Es componia de predeïlla, dos cossos i àtic organitzats en tres carrers i guardapols. Els trams laterals del bancal anaven decorats amb una parella de bustos de sants. Seguien els dos cossos, distribuïts en tres andanes, i presidits per fornícules que allotjaven escultures exemptes: de sant Antoni Abat i la Mare de Déu al carrer central, de dos sants que no he pogut identificar al cos baix, i de sant Sebastià i sant Isidre al segon cos. L'àtic era presidit per una escultura de sant Tomàs d'Aquino al carrer central, mentre que dos medallons ovalats amb una parella de minyonets ocupaven els carrers extrems. L'andana central era completament plana, mentre que les laterals es plegaven en angle per adaptar-se a la curvatura del presbiteri. L'estructura és molt semblant a la del retaule major de Santa Caterina, tot i que el de sant Antoni és més pla i menys decorat. També s'han substituït els caixons amb relleus per escultures exemptes dins de fornícules. Al retaule de sant Antoni, Torras fa l'efecte de

<sup>94</sup> Segons JOSEP VERT, *El temple parroquial de Sant Genís*, op. cit., p. 15, la capella esdevingué lloc de reunió de la Universitat per al nomenament de cònsols. El gremi dels paraires, fundat el 1300, hi feia les seves assemblees i hi duïa a terme els canvis de junta i dels sobreposats. Joan PERICOT, «La capella de Sant Antoni», *Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí*, 1971, sense paginar. No dóna cap informació sobre el retaule.

<sup>95</sup> AHG, Torroella de Montgrí, notari sense identificar (potser Joan Salvi), manual de 1708, (núm. 651).

<sup>96</sup> Josep VERT, *El temple parroquial de Sant Genís*, op. cit., p. 116.

Figura 24. Joan Torras, retaule major de sant Antoni, capella de Sant Antoni, Torroella de Montgrí. Fotografia: Arxiu Mas, Barcelona.



ser un escultor poc dotat en el tractament de l'anatomia humana –aquesta imprecisió s'endevina en les talles de sant Sebastià i sant Isidre–. L'única que mereix un comentari més benvolent és el sant titular abillat amb una túnica de plecs delicats i caients.

#### **El retaule de sant Isidre de l'església parroquial de Sant Genís**

Gairebé dos anys després de rebre el pagament pel retaule de sant Antoni, l'agost de 1710, Joan Torras es va comprometre a realitzar el retaule de sant Isidre de l'església parroquial de Sant Genís. L'encàrrec provenia de la confraria dels pagesos de Torroella de Montgrí. El retaule s'havia de bastir d'acord amb la traça que havia proporcionat l'escultor i s'havia de lliurar en dos terminis: la primera andana havia d'estar assentada el proper dia de sant Isidre, el 15 de maig de 1711, mentre que l'acabament de l'obra es preveia

per l'abril de 1712. Els confreres li farien efectives quatre-centes setanta-cinc lliures fraccionades en tres terminis: la primera paga s'efectuaria el dia de Nadal de 1711, la segona es faria efectiva el dia de la Mare de Déu d'Agost del mateix any i l'última es pagaria un cop s'hagués assentat el retaule<sup>97</sup>. D'aquest conjunt no n'he localitzat cap fotografia. [Apèndix documental 7].

### EL RETAULE MAJOR DE L'ESGLÉSIA PARROQUIAL DE CADAQUÉS

L'última notícia coneguda fins ara de l'activitat de Joan Torras el relaciona amb Pau Costa perquè l'any 1723 els dos mestres contractaren la realització del retaule major de l'església parroquial de Cadaqués. D'aquest conjunt ja en parlava Cèsar Martinell dient que els primers preparatius de l'obra s'havien de datar de l'any 1705 quan es va comprar la fusta a Joan Biret de Riudarenes. El contracte es va formalitzar el 23 de novembre de 1723; s'hi deia que disposaven de cinc anys per realitzar l'obra valorada en quatre mil cinc-centes cinquanta lliures. D'entrada, és evident que en el retaule major de Cadaqués intervingueren mans diferents i de qualitat desigual. Aquesta dada, que és molt perceptible a simple vista, i el fet que l'obra s'hagi conservat íntegrament n'ha afavorit els estudis<sup>98</sup>.

El llibre d'A. Pérez i J. Vehí és útil pel reportatge fotogràfic que recull i per les aportacions iconogràfiques i estilístiques que s'hi fan. En canvi, l'article més recent de M. Moli ha servit per publicar un nombre considerable de documents relacionats amb la peripècia constructiva del retaule. Precisament, sóc del parer que l'anàlisi d'aquesta documentació, especialment dels tres contractes de l'obra (el primer: el 23 de novembre de 1723; el segon: el 13 d'agost de 1724 i el tercer: el 31 de març de 1727) i de la visura encarregada a Pere Costa i Josep Cortada (el 2 d'abril de 1731), la mirada atenta del retaule major de Cadaqués i també de les altres obres conservades de Pau Costa i de Joan Torras, ens ha de donar la clau de la intervenció de Joan Torras a Cadaqués i ens ha de permetre valorar-lo en la seva justa mesura.

<sup>97</sup> AHG, Torroella de Montgrí, Joan Salvi, manual de 1710 (núm. 295), 27 d'agost de 1710.

<sup>98</sup> Veure nota núm. 6.

D'entrada, en el primer contracte, del 23 de novembre de 1723, s'hi deia que «Joan Torras y Pau Costa scultores convenen y en bona fe prometen als dits señors regidors, que ells a llurs gastos faran lo dit retaula seguint en tot la trassa de plomada se executa en Santa Clara de dita ciutat de Vich per Jacinto Morato [...]»<sup>99</sup>. El fet que el retaule major de Cadaqués havia de seguir la traça del retaule major del convent de Santa Clara de Vic s'ha anat repetint des que es coneix el document contractual, però així com el retaule de Cadaqués ens ha arribat en perfecte estat, el retaule que projectaren Josep Sunyer i Raurell i Jacint Morató per al convent de Santa Clara de Vic (1721) tot just va començar-se, mentre que qui el va realitzar gairebé completament fou Pere Costa. Aquesta informació també és coneguda des que C. Dorico va publicar-ne la documentació en un article dedicat a resseguir l'activitat professional de Pere Costa<sup>100</sup>. Des d'aleshores, no hi ha hagut gaires novetats, a part de l'aportació crítica de J. Bosch, segons la qual els retaules majors de Santa Maria d'Igualada (1718-1736) i de Cadaqués (1723-1727) representen el cant del cigne pel que fa a l'etapa del salomonisme i clouen la llarga època dels grans retaules reticulars que combinaven relleus i escultura exempta. Segons aquest autor i veient les obres conservades, Jacint Morató era el dissenyador de retaules més modern de la seva generació, semblava decidit a trencar amb els usos anteriors i a apostar per estructures més agrupades i unitàries, tal com posa de manifest el retaule major de l'església de Sant Lluç de Girona (1727), ara com ara, l'únic retaule major conservat del vigatà. Així, Jacint Morató seria l'enllaç entre la generació de Pau Costa i de Josep Sunyer i Raurell (a cavall dels segles XVII i XVIII) i la generació de Pere Costa (1693-1761), el primer acadèmic català de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando i el centre d'una generació renovada cap a 1720-1750<sup>101</sup>.

El segon contracte del retaule major de Cadaqués, del 13 d'agost de 1724, especifica les obligacions professionals que havia contret Joan Torras: «Estar obligat lo dit Joan Torras sols en fer tota la talla de dit retaula major i polir

<sup>99</sup> Montserrat MOLÍ, «Morir a Cadaqués...», op. cit., p. 196-197, apèndix 5.

<sup>100</sup> Carles DORICO, «El retaule major de Sant Sever i la darrera estada de Pere Costa a Barcelona (1754-1757)», *Locus Amoenus*, núm. 3, 1997, p. 123-145.

<sup>101</sup> Per al lector que estigui més interessat en aquest tema tan suggestiu de l'art català recomano la lectura del capítol sencer de Joan BOSCH, «L'art del retaule: retaulers i escultors a Catalunya (1600-1777 c.)», dins *Alba daurada. L'art del retaule a Catalunya...*, op. cit., p. 27-57.



*totas las figuras i historias que se contenen en dit retaula i tota la talla i adornos del dit retaula, sacrari, gradas, candeleros, graus i balustrada, fer tots los minyons, serafins i coronas i insignias que quiscuna de las imatges que han de fer-se en dit retaula hajan de menester per son adorno [...]»<sup>102</sup>. El document afegeix que Pau Costa supervisaria aquesta feina, a més de «fer i fabricar tot lo demes serà necessari» i que s'havia de seguir la traça del retaule feta per Jacint Morató. Del preu total de l'altar, valorat en quatre mil cinc-cents cinquanta lliures, Joan Torras en rebria mil cent cinquanta.*

El 7 de novembre de 1726 Pau Costa moria a Cadaqués. Dos dies abans havia atorgat testament davant del notari Narcís de Guitart. D'aquest codicil vull destacar-ne un fragment en què es diu: «Y despres en continent de fet lo dit testament lo dit Pau Costa testedor pedit en presencia mia i dels testimonis alt anomenats a denunciat que ell estava devent lo següent: és a saber a Miquel Boer escultor de Ripoll en Barcelona abitant trenta nou lliures moneda barcelonesa, de las quals se han de defalcar y de traure lo que constara averli jo donat en mon llibre de contes. Item a Ramon Vila escultor de Vich vint y vuit lliures, moneda barcelonesa de las quals devia de defalcar y de traure lo treball de huna imatge de hun Sant Cristo y mitja dobla que ell te cobrada per mon comta del rector de Fissimanya del bisbat de Vich [...]»<sup>103</sup>. Aquesta citació dóna fe de la manera habitual de treballar de Pau Costa, que subcontractava molt sovint feines a col·laboradors, tal com ha posat de relleu C. Dorico en alguns dels seus estudis<sup>104</sup>. La nòmina de mestres vinculats al seu obrador és llarga i segur que s'anirà ampliant: Agustí Sala, Miquel Perelló, Pere Casassas, Joan Torras, Miquel Bover, Ramon Vila, Josep Pol, i el seu propi fill Pere Costa.

En el tercer contracte, del 31 de març de 1727, s'hi deia que pagarien a Joan Torras set-cents lliures més que se sumaven a les mil cinc-cents cinquanta lliures. Així, l'escultor de Figueres rebria mil vuit-cents cinquanta lliures de les quatre mil cinc-cents inicials. Unes altres cinc-cents lliures es destinarien a pagar la visura del retaule que va encarregar-se a Pere Costa, que actuava en nom dels administradors de la parròquia, i a Josep Cortada,

<sup>102</sup> Montserrat MOLI, «Morir a Cadaqués...», op. cit., p. 202-203, apèndix 13.

<sup>103</sup> Montserrat MOLI, «Morir a Cadaqués...», op. cit., p. 204-206, apèndix 16.

<sup>104</sup> Carles DORICO, «Pere Casassas i el retaule del Roser de l'església parroquial de Freixenet», *Dovella*, núm. 53, 1996, p. 7-13. Ídem, «Algunes precisions sobre l'escultor mallorquí Miquel Perelló», *Estudis Baleàrics*, 66/67, 2000, p. 79-90.

que ho feia en defensa dels interessos de Joan Torras<sup>105</sup>. Va ser una visura destructiva en la línia de la que feren Miquel Bover i Simeó Torras a l'obra de la capella del Roser del convent de Santa Caterina de Barcelona de Pere Costa (1734)<sup>106</sup>. El document parlava «*d'imperficcions i de tares notòries*» que afectaven les escultures exemptes, els relleus i els elements arquitectònics. Així, per exemple, de les escultures de sant Tomàs d'Aquino, dels heretges que trepitjava i de les tres figures que formaven la Coronació de la Mare de Déu es deia que no tenien relleu i que estaven mancades d'art, regla i proporció. D'algunes de les columnes, per exemple de la que hi havia entre sant Joan i sant Lluc, es deia que faltaven els capitells i una renglera de fulles a cadascun d'ells. El sagrari acabat era completament diferent del que s'havia dibuixat a la traça, representant una disminució de la feina acordada. Com a cloenda, els visuradors calculaven que les reparacions s'havien de valorar en unes sis-cents lliures, aproximadament<sup>107</sup>. Amb totes aquestes dades a la mà i amb l'anàlisi comparativa de l'obra de Cadaqués amb els retaules de Sant Esteve d'Olot (1704), d'Arenys de Mar (1706) i de la catedral de Girona (aproximadament 1710-1720) convé destacar que la factura material del primer, deixant de banda la traça, s'ha de relacionar, sobretot, amb el maldestre Joan Torras.

Aquestes són les meves valoracions estètiques. Els contemporanis de Joan Torras no ho degueren percebre de la mateixa manera, perquè, una vegada més, la seva activitat al retaule major de Cadaqués va reportar-li un cert renom a l'Alt Empordà, tal com havia passat uns anys abans a la comarca veïna. Així, fou cridat al final del mes de novembre de 1728 a Peralada per visurar, juntament amb Jacint Morató, el retaule major de l'església del monestir de Sant Bartomeu, que Pere Costa acabava d'esculpir<sup>108</sup>. Uns mesos després, l'escultor Josep Cortada va proposar que Jacint Morató i Joan Torras defensessin els seus interessos en la visura del retaule major de Vilanova de la Muga. Aquest reconeixement havia esdevingut imprescindible atès el

<sup>105</sup> Montserrat MOLI, «Morir a Cadaqués...», op. cit., p. 208, apèndix 20.

<sup>106</sup> AHPB, Pere Màrtir Torres, manual 1731-1734, 14 de febrer de 1734, f. 34-36.

<sup>107</sup> Montserrat MOLI, «Morir a Cadaqués...», op. cit., p. 210-212, apèndix 24.

<sup>108</sup> Carles DORICO, «Construcció i moblament...», [en premsa], op. cit. Josep Maria MADURELL MARIMÓN, «Retablos gerundenses (1570-1572)», *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, vol. V, 1951, p. 251 i 268-270.

llarg procés judicial que enfrontava Josep Cortada amb el rector i els obrers de l'església parroquial. Un seguit de desavinences entre les parts en litigi retardaren la realització de la visura fins al mes de gener de 1731<sup>109</sup>.

#### APÈNDIX DOCUMENTAL

##### Apèndix documental 1: pagament dels plints de pedra del retaule dels sants Iu i Honorat de la catedral de Girona.

AHG, Girona 1: Joan Silvestre, manual de 1712-1713, (núm. 1089), 28 de setembre de 1713. 20 de febrer de 1716.

«Marianus Barnoya, esculptor Gerundae, gratis, et cetera, confiteor et recognosco me debere vobis, Bernardino Alsina, magistro domorum Gerundae, praesenti, duas duplas et mediam boni auri et recti ponderis in specie, et sunt pro consimilibus per me vobis debitiss per lo preu fet de haver vos fet uns plintos de pedra que serviren per lo retaule que lo illustre y molt reverent señor Ignaci Boffill, canonge de la seu de Gerona, feu en la capella de Sant Ivo y Sant Honorat de dita seu, los quals plintos jo ajustí y doní a prou [sic] fet al ferlos a vos, dit Bernardí, junt ab Joan Torras, mon cunyat, y de vos tenim rebuts a nostras voluntats, de mí y de mon cunyat, y aquèlls havem aplicats a la manufactura de dit retaule.

Renuntiando exceptioni, et cetera, promito vobis illas solvere die octava decembris proxime venturis, allatus, et cetera, franchas, et cetera, sub scriptura et pena tertii [... ..], et pro hiis obligo omnia et singula bona et iura mea et meorum, mobilia et immobilia, presentia et futura, habita hubique et habenda [... ..].

Testes Petrus Eliás et Franciscus Castellar, scriptores Gerundae.  
Actum Gerundae die XXVIII septembris MDCCXIII».

«Die XX februarii MDCCXVI huiusmodi debitorium, de voluntate et in presentia dicti Bernardini Alsina, fuit cancellatum propter solutionem per dictum Mariannum Barnoya sibi factam. Ita, et cetera.

Testes Iosephus Silvestre, scriptor Gerundae, et Salvius Llutart, ligni faber loci de Celra».

<sup>109</sup> Carles DORICO, «Construcció i moblament...», [en premsa], op. cit.

**Apèndix documental 2: contracte per a la realització del retaule de la capella de Sant Mer de la parròquia de Sant Esteve de Guialbes.**

AHG, Josep Nató, manual de 1693 (núm. 920), 9 de febrer de 1693.

«En nom de Déu sie. Amén.

De y sobre lo preu fet y fàbrica del retaule baix escrit, per y entre lo reverent Amer Compte, clergue beneficiat de la vila de Bàscara, en la parròquia de Sant Esteve de Guialbes, residint, Jaume Solà, pagès de la parròquia de Cornellà, obrers en lo any prop passat, Isidro Font, pagès del veynat de Olivas, de dita parròquia de Sant Esteve de Guialbes, y Joseph Soler, sabater de dita parròquia de Cornellà, lo corrent any obrers de la obra y capella de Sant Mer, construhida dins lo terme de dita parròquia de Sant Esteve de Guialbes, del bisbat de Gerona, de una part, y Joan Torras, escultor de Gerona, de part altre, se ha feta la capitulació ab los pactes següents:

E primerament és pactat y lo dit Joan Torras se obliga y promet fer y fabricar un retaule de fusta de albre blanch de alsada de vint y vuyt palms y de amplària de dinou palms, posant en aquell quatre istòrias de Sant Mer de mitg relleu, sinch pasteras ab sas figuras y ab los demés requisits segons tenor de la trassa ha entregada dit Joan Torras a dits obrers, dibuxada en un pergamí, sota escrita y firmada per ditas parts, lo qual retaule ha de tenir padestral, andana y remato, lo qual promet fer, ço és, lo padestral y primera andana per lo primer die del mes de juny prop vinent, ab totes las demés circumstàncies de la trassa de dit retaule, y lo remate de aquell promet fer per de aquí Sant Miquel de setembre prop vinent.

Item, és pactat y los dits obrers prometen donar y pagar al dit Joan Torras per lo preu fet y fàbrica de dit rataule vint y sinch dobles de or o son just valor, pagadoras en esta forma, ço és, vuyt dobles de present, en comptants, en presència del notari y testimonis baix escrits; altres vuyt dobles posada y assentada que sia la primera andana de dit retaule, que serà per de aquí lo primer dia del mes de juny, y las restants nou dobles acabat y assentat que sie dit retaule, que serà per de aquí Sant Miquel de setembre primer respective vinents.

Quae omnia supradictae partes, scilicet in quantum ad utramque partem nostrum pertinent et spectant, promittimus unus nostrum alteri nobis ad invicem et vicissim servare, attendere et complere [... ..].

Item, lo dit Joan Torras ferma àpocha a dits obrers de ditas vuyt dobles de or rebudas de comptants en presència del notari y testimonis baix escrits per la primera paga y a bon compte de las ditas vint y sinch dobles del que li han promès donar per la fàbrica de dit retaule.

Testes Baudilius Terrades, agricola, Santi Stephani de Guialbes, et Gaspar Casadevall, scriptor Gerundae.

Actum Gerundae die VIII Februarii MDCLXXXIII».

### Apèndix documental 3: encant públic de les obres de l'ermita de Santa Caterina de Torroella de Montgrí.

AHG, Torroella de Montgrí, notari sense identificar (potser Joan Salvi), manual de 1702, (núm. 647), 17 de juliol de 1702.

«Preu fet de la obra de Sancta Catharina

Josephus Mir y Sanan, Baudilius Gich et Franciscus Costa anno presenti et currenti consules universitatis villa Turricella de Monte-grino diocesis Gerundense, Franciscus Guilló, Josephus Julià et Joannes Massanet uti Administratores capella et heremita Sancta Catharina in Montanea dicta villa Turricella constructa dictis respective nominibus gratis donamus et tradimus vobis Jacomo Mir magistro domorum civi Gerunda presenti et [infe tam quam prominoris pretio, ratllat] inferius acceptanti juxta thenorem tabba vobis tamquam prominori pretio offerenti per Hieronymum Cossa curritorem publicum dicta villa inferius refferentum tradita et liberata qua est thenoris sequentis = qualsevol persona qui vulla entendre en fer las obras baix designadoras en la hermita y capella de Santa Catharina construida en la montanya de la vila de Torroella de Montgrí diga y que aquell qui per menos preu las farà ha aquell se donaran ha fer que los magnífichs consols de la universitat de dita vila y Administradors de dita hermita y capella de Santa Catharina los ne faran bo y bastant acte ab los pactes baix scrits y següents

E primerament sapia la persona qui empendra dit preu fet que ha de fer tota la arquitectura de part de dintre de dita capella ço es los pilastres de pedra picada y als archs, portas y finestras de tota la dita obra o fabrica, y lo corredor que hi ha de una capella alaltre tant de la sacristia com de la torra y los graons de la escala de una pessa quíscu y las cantonadas de part de fora tenen de esser de pedra picada també ab tras cantó tot axo te de esser de pedra picada y las motlluras dels arrencaments de dits archs y una grada devant del presbiteri de dita capella y lo arch de dit presbiteri te de esser nou de pedra picada com los demes de las ditas capellas y la motllura que corra alrededor de la torra te de esser de pedra picada y en la torra axi com hi ha quatre ventanals rodons tenen de esser tots quatre de nou palms de alsada y quatre palms y mitg de ample per a poder posar una campana si convé fent-los també als ventanals de pedra picada

Item que todas las demes parets que se tenan de fer ab tota la demes fabrica o obra tenen de esser de tota pedra y cals, excepto las voltas de la escala de pujar a la torra que tenen de esser de pedra esquerra, volta grassa y la volta de la sacristia lo mateix y las demes voltas de las capellas tenen de esser de amba de rajola dobla y guix, la volta del remato de la torra te de ser de volta grassa, palm y mitg de gruix la teulada sera de las teulas als entregaran

Item sapia la persona qui empendra dit preu fet que tindrà obligació de fer lo portal principal de dita capella nou de pedra picada que tinga vuyt palms de llum poch mes o manco y dotze en alsada

Item sapia la persona qui empendra dit preu fet tindrà obligació de posar lo portal que vuy es per a entrar darrera dita capella de fer-lo venir y posar al mitg de

la torra com ja se demostra en la matexa planta tot fet ha gasto de dit mestre lo fer y desfer-lo

Item sapia lo qui empendra dit preu fet que las voltas de las capellas y presbiteri tenen de esser ben fetas y embrocaladas de guix y enblanquidas fent algunas faxas de trepa en forma de creu y arrimat nom emballida que tot es la matexa cosa

Item sapia lo qui empendra dit preu fet que totas las parets de dita feyna tenen de estar ha pedra vista rebatudas ab morter be y degudament com es us y costum de bons mestres

Item sapia lo que empendra dit preu fet que si a cas dona algun dany al temps de apontalar de dita fabrica per a ajustar-la ab la nova que tindrà obligació de fer-ho y reparar-ho ha sos gastos

Item sapia lo qui empendra dit preu fet que ha tots los funaments que seran fondos del paviment de la capella en avall tenen de ser mes amples que no ensenya la trassa un palm y mitg mes ample i fins lo igual de dit paviment y de alli en amunt com se ensenya a la trassa

Item sapia lo mestre qui empendra dit preu fet que totas las teuladas de las capellas y sacristia tenen de estar a nivell fent un ràfec o barbacana y fer que la teulada no llevi a la vista a las finestras de la quadra

Item sapia lo qui empendra dit preu fet que la paret del devant de dita capella si hi ha alguna cosa malmesa que la repare y la paret nova de las capellas que pujan més alta que no la teulada lo que serà menester per adorno de dita capella

Item que sapia que tinga obligacio de enrejolar las capellas novas y lo presbiteri y fer las mesas dels altars de tota pedra y si hi ha altre cosa que recorrer o reseguir per alli que tinga obligació de fer-ho

Item sapia la persona qui empendra dit preu fet que tindra obligació de portarse totas las ahinas necessarias per a treballar de son offici com totas las ferramentas de ferro, gavetas, recglas, fusta per a vestidas, fustas per a xindris

Item sapia la persona qui empendra dit preu fet que los senyors Administradors los prometan donar-li a peu de obra, cals, arena, rajola, teula, guix y la fusta obrada per las finestras y portas fetas de ma de fuster y al mestre tindrà obligació de assentar-la en obra

Item sapia que ha sos gastos hage de desfer la teulada que es sobredita capella y aquella alçar-la al igual de la teulada més alta donant-li los vassants requeriran a la qual teulada hage de posar las bigas en la forma li ordenaran los senyors administradors y axi be que hage de recorrer totas las teuladas de dita hermita y adobar las tortugadas que aportan la aygua a la cisterna, y espatllar la paret que es al cap de munt del caragol y fer una finestra a la paret de la part de mitgdie ahont convinga en la forma son las demes finestras que son en dita sala de dalt

Item sapia lo qui empendra dit preu fet hage de fer tota la sobredita obra be y degudament conforme es us y costum entre bons mestres y acabada dita feyna sia vista y reconaguda per personas expertas ha dita facultat

Item sapia la persona qui empendra dit preu fet hage de donar idoneas fermanças ha coneguda de dits magnífichs consols y administradors y hage de estar

y assegurar aquella per temps de un any des del die que sen va en dit avant si la qual obra o part de aquella dins dit any se espatllam hage de adobar a sos gastos

Item sapia la persona qui empendra dit preu fet que tindra de terraplenar la placeta que es devant dita capella y espatllar lo portal y paret al igual de dita capella

Item sapia lo qui empendrà dit preu fet que se li donará casa per la habitació y llenya exceptat las oliveras y pins

Item que lo preu per lo qual empendra ha fet dita obra se li donará y pagarà ab tres iguals pagas ço es la primera lo die se comensarà dita obra, la segona feta la mitat de dita obra y la ultima acabada y rebuda aquella

Item que hage de pagar al notari lo salari del acte se farà per ditas obras y al corredor un real de vuyt

Item sapia lo qui empendra dita obra hage de haver feta y acabada aquella dins un any y mitg comptador des del die que se comensarà aquella en avant [segueix la cloenda en llatí].

#### **Apèndix documental 4: visura de les obres de l'ermita de Santa Caterina.**

AHG, Torroella de Montgrí, notari sense identificar (potser Joan Salvi), manual de 1702, (núm. 647), 24 de setembre de 1702.

«Relatio visura de la obra de las parets de Santa Catharina

Die XXIII septembris MDCCII y Bernardinus Alsina civis Gerunda, Joannes Vidal villa de Figueres, et Jacobus Montanyach villa Turriceila de Montegrino omnes magistri domor vigore juramenti per ipsos et quem libet corum ad dominum deum et ejus Sancta quatuor Evangelia manibus corum corporaliter facta prestiti in manu et posse meis Joannis Salvi aucte Regia nottari publici infrati retulerunt et fecerunt relationem sequentem videlicet. Nosaltres ço es jo dit Bernardí Alsina cridat per part de Jaume Mir mestre de cases de la ciutat de Gerona y nosaltres Joan Vidal y Jaume Montanyach cridats per part dels Administradors de la capella y heremita de Sancta Catharina construïda en la montanya de la present vila de Torroella de Montgrí vuy die present nos som conferits a dita heremita de Sancta Catharina y en ella havem reconegut unas obras de mestres de casas que en aquella de present fa dit mestre Jaume Mir així que vista la tabba del preu fet de ditas obras y vistas tambe ditas obras segons nostras conciencias y en virtut de jurament diem y som de sentir que tot lo pany de la obra de sol ixent y mitg die se ha de spatllar des de la obra vella fins a la sacristia y se ha de sercar lo fonament y tornar-se fer segons lo que se requereix la obra a gastos de dit mestre Jaume Mir de quibus quo fuerunt acta presentibus ad dictam relationem protestibus Michaelae Teixidor agta et Genesisio Prats juvene lignifabro omnibus dicta villa Turriceila ad istavo catis».



**Apèndix documental 5: contracte del retaule major de l'ermita de Santa Caterina de Torroella de Montgrí.**

AHG, Torroella de Montgrí, notari sense identificar, (potser Joan Salvi), manual de 1701 (núm. 646), 2 de desembre de 1701.

«Capitulació de fer lo retaule major de la capella de Sta. Catharina  
In Dei Nomine Amen

De y sobre la factio o fabrica del Retaule major que se ha de fer en la iglesia de la hermita de Sta. Catharina Martir construida en la montanya de la vila de Torroella de Montgrí Bisbat de Gerona per y entre los Magnífichs Francesch Ardevol, Agustí Frou, Joseph Sunyer lo present y corrent any consols de la universitat de esta vila, Miquel Ferrer, adroguer, Francesch Guilló, cirurgià y Joseph Julià, també adroguer com a Administradors de dita hermita de Sta. Catharina de una part y Joan Torras sculptor de la vila de Figueras de part altre se ha feta y firmada la present capitulacio ab los pactes devall scrits y següents

E Primerament es pactat entre ditas parts que lo dit Joan Torras hage com ab thenor del present capitol conve y promet a dits senyors consols y administradors fer, fabricar y assentar lo dit retaule en lo modo y forma esta trassat en las dos trassas que de present dit Joan Torras entrega a dits senyors consols y administradors en las quals stan sota scrits y firmats dits senyors consols administradors y dit Joan Torras, es a saber la mitat de aquell als vint y sinch del mes de novembre del any mil set cents y dos que sera la festa de dita Sta. Catharina si ja donchs no es que per alguna causa hi hage impediment en dita iglesia que dit retaule nos pogués assentar, y la altre mitat al cap de un any comptador des de dit die de vint y sinch de novembre de dit any mil set cents y dos

Item es pactat que dit Joan Torras hage com ab thenor del present capitol conve y promet fer dit retaule de fusta de abre blanch bona y rebedor

Item es pactat que dit Joan Torras hage com ab thenor del present capitol conve y promet fer dit retaule de tot relleu segons reglas del art de esculptura requereix fent y posant en aquells los martiris de dita Sta. Catharina martir ab la forma se li ordenara y a més de dit retaule promet fer una imatge de un St. Christo ab sa creu y peanya

Item es pactat que despres que dit retaule serà fet y assentat aquell hage de esser judicat per dos mestres sculptors elegidor hu per cada una de ditas parts las quals parts hagen de estar a la declaracio de dits dos mestres

Item es pactat que los dits magnífichs consols y administradors hagen com ab thenor del present capitol convenen y prometen a dit Joan Torras de anar a cercar dit retaule a dita vila de Figueras y aquell aportar a gastos de la administració de dita hermita fins a dita hermita ab pacte empero que si per lo camí a dit retaule s'espallava alguna cosa en eix cas dit Joan Torras hage com ab lo present conve y promet a sos gastos adobar tot allo que per lo camí s'espallara

Item es pactat que los dits senyors consols y administradors tingan com ab thenor del present capitol convenen y prometan de donar y pagar a dit Joan Torras



en paga y satisfacio del que ab los tras y precedents capitols ha promes fer y complir nou centas lliuras moneda barcelonina ab tres iguals pagas es a saber la primera lo die comensara la dita fabrica del dit retaule, la segona lo die que haura feta y assentada la mitat de aquell y la ultima al cap de dos mesos despres que sera acabat y assentat, judicat y rebut dit retaule [segueix la cloenda en llatí].

Testes Magnificus Josephus Metge et Real V. J. D., Paulinus Serralta Cives Barcelona, Honorati et Michael Aymerich Medicine Doctor omnes in dicta villa Turricella Domiciliati

Actum Torricella de Montegrino Die II dezembris MDCCII.

### **Apèndix documental 6: encant públic del daurat del retaule major de l'ermita de Santa Caterina de Torroella de Montgrí.**

AHG, Torroella de Montgrí, Agustí Pouplana, manual de 1723, (núm. 307), 24 de febrer de 1723, f. 70-71.

[Traduït del llatí i transcripció de Josep Maria Vert]

«Nosaltres, Pere Bladó, Thomas Clerigues, regidors de la Universitat d'homes singulars, persones de la vila de Torroella de Montgrí, diòcesi de Girona. Convocats i congregats a la casa comunal de la Universitat, en presència i assistència del Magnific Genis Xaragai, Batlle de la vila i baronia, convoca a Narcís Planas i Moll, prevere, beneficiat de l'església de Sant Genis; Narcís Planas botiguer; Antoni Ardevol i Josep Mir i Sanan, menor de dies de dita vila, administradors de la capella i ermita de Santa Caterina, a la muntanya de la vila construïda, davant notari confereixen a Felix Pi, daurador de la ciutat de Girona el treball del daurat del retaule, a començar el primer d'abril pròxim el qual accepta mitjançant taula de condicions que es feren i pregonaren pel territori local i públic, que eren del tenor següent:

Qualsevol persona que vulla entendre a pendrer a preu fet lo dorar lo altar major ab son marcs y trona de la capella de Santa Catharina Verge y Martir de la montanya de la present vila de Torroella de Montgri, digau, que aquell que per menos ho fara a aquell sel lliurara y los senyors administradors de la capella ne faran acte de promesa de pagarlos lo preu ab los Pactes Següents.

Item sapia qui empendra dita obra que saura de dorar ab or de bona qualitat lo quan posara en la forma següent ço es los vuyt taulons de dit altar en tot quan consisteix la Istoria de dita Sancta los haja tots da dorar-los. Y acolorir y estufar ço es las imatges la roba interior y lo demes del talo segons la Istoria requerira.

Item lo camp de tot lo demes del retaula ab marcs lo fara de vermell de roca fi.

Item tots los fullatges, flors, fruytas, cornisas, motlluras y perfils de or sens acolorir.

Item totes les demes imatges fora dels taulons de dorar y encarnar segons requeriran y acolorir las robas interiors y las faixas.

Item que tot lo que se haura de acolorir en dit retaula y trona no ho puga

acolorir sens que primer sie visorat per dits Srs. Administradors, tant los taulons com lo demes porque tot lo que se haura de acolorir volem volenne veurelos.

Item las alas dels angels serafins y ocells las fara acoloridas.

Item per quant en lo dit retaula se troba molta esculptura prima i perso molt perillosa de taparse ab lo guix se obligara lo qui empendra dita obra a reseguir be ab los ferros totas las pessas del dit retaula per a que despres de dorat demostre be lo que era la esculptura.

Item la trona, los fullatges, cornissas, motlluras y perfils essent dorats lo camp de vermello, y lo tornaveu dorat y acolorit segons requerira y lo faristol dorat sens acolorir.

Item sapia lo qui empendra dita obra que la haura de comensar passadas las festas de Pasqua de resurreccio y que haura de esser finida lo die de tots Sants prop vinent, altrament pugan los dits Srs. Administradors d'aquell die en quant a sos gastos fer acabar la dita obra.

Item sapia que lo preu se li prometra de la dita obra se li pagara ab moneda barcelonesa ab tres iguals pagas. La primera vuyt dies apres haura comensat a treballar en aquella, la segona apres tindra feta la mitat de dita obra y la ultima lo die que sera acabada, visurada y acceptada.

Item sapia que per assegurar la primera paga donara una caució o fermansa a coneguda de dits Srs. Regidors [...]». [Segueix la cloenda en llatí].

Anotació final de Josep Maria Vert:

«Acceptades les condicions per obrar, daurar i cobrar el retaule de Santa Caterina de Torroella de Montgrí, els Regidors i Fèlix Pi es comprometen en nom propi a observar i complir els pactes establerts de la millor manera possible i fer la fabricació del dit retaule, prometen donar i pagar quatre-centes lliures, tal com s'ha pactat. En garantia obliguen els béns de la capella. L'esmentat Fèlix Pi accepta fer l'obra i entregar-la segons s'ha pactat en la manera i forma establertes, compromentent-se a complir-les, sota pena establerta, segons la qual, després de tres dies del plaç assenyalat, pagarà multa de deu sous si es troba dins la vila de Torroella, i de vint sous si és fora, posats en mans de Joan Sabater, escrivà de la present vila de Torroella.

En observança de les constitucions i consuetuds de Barcelona obliga els seus béns, mobles i immobles presents i futurs, renunciant a qualsevol privilegi o fur propi.

Fa procuradors que facin el seguiment de l'obra, Rafel Galceran, corredor i nunci públic de la vila de Torroella, a compleix el mandat dels Magnífics Regidors i dels Senyors Administradors, fent l'encant públicament i en els llocs acostumats de la present vila.

I no presentant-se ningú que oferís per l'encàrrec per menys o per més preu que els que estableix Fèlix Pi, es concedeix l'obra a l'esmentat Fèlix Pi, segons voluntat dels dits magistrats i administradors.

Fet a Torroella de Montgrí i en el lloc de la convocatòria, el dia 24 de febrer de 1723. Testimonis, Miquel Toni, teixidor de lli, Miquel Gelabert, treballador de la vila de Torroella. Antoni Ardèvol i Josep Mir i Senant».

**Apèndix documental 7: contracte del retaule de sant Isidre de l'església parroquial de Sant Genís de Torroella de Montgrí.**

AHG, Torroella de Montgrí, Joan Salvi, manual de 1710, (núm. 295), 27 d'agost de 1710.

«Capitulació per fer lo Retaula de St. Isidro

In Dei Nomine Amen

De y sobre la fabrica del retaula de St. Isidro que se ha de fer en la capella del mateix St. Isidro de la iglesia parroquial de St. Genís de la vila de Torroella de Montgrí Bisbat de Gerona per y entre los magnífichs Nicholau Buscall, Genís Caresco, Salvador Calver lo present y corrent any consols de la universitat de dita vila, Jaume Casas Administrador de la confraria del mateix St. Isidro y Joseph Mir y Sanan, Genís Pages, Baldiri Gich, Nicholau Cortada, Joan Massanet, tots pagesos y Francesch Guillo cirurgià tots de dita vila de Torroella de Montgrí de una part y Joan Torras escultor de la vila de Figueras de dit Bisbat de part altre, es estada, feta, firmada, pactada y dunada la capitulacio baix escrita ab los pactes baix escrits y següents

Primerament es estat pactat entre ditas parts que los dits magnífichs Nicholau Buscall, Genís Caresco, Salvador Calvet, consols, Jaume Casas Administrador predict, Joseph Mir y Sanan, Genís Pages, Baldiri Gich, Nicholau Cortada, Joan Massanet y Francesch Guillo donen a fer y fabricar a dit Joan Torras Escultor la fabrica de dit retaula de St. Isidro lo qual hage de fer en lo modo y forma esta contingut y trassat en la trassa que de present de dit retaula se ensenya y que hage de fer en aquell totes las imatges en dita trassa esculpidas, lo qual retaula hage y tinga obligacio de fer-se de fusta de arbre blanch bona y seca, lo qual retaula hage y tinga obligacio de haver fet es a saber la primera andana de aquell que per tot lo die, o festa del mateix St. Isidro que sera a quinze del mes de maig prop vinent a fi y effecte que dit die, o festa de dit St. puga esser assentada la primera andana de dit retaula en dita capella de dit st. Isidro y lo restant de aquell posat lo mes de abril del any mil set cents y dotze

Item es pactat entre ditas parts y lo dit Joan Torras hage de prometre axi com ab thenor del present de son grat y certa sciencia conve y en bona fe promet als dits Magnífichs Consols y demes sobre nomenats que lo dit retaula fera en lo modo y forma sobre expressats y en los terminis sobre dits y que aquell fet, assentara en dita capella lo promet servir, guardar y complir sots la pena y scriptura de ters llargament ab totes clausulas guarentidas per lo que se obligan tots sengles bens seus mobles e immobles presents y esdevenidors llargament ab jurament

Item es pactat entre ditas parts y los dits magnífichs consols y demes sobre nomenats convenen y en bona fe prometen a dit Joan Torras present que per la dita fabrica de dit retaula li donaran y pagaran quatra centas setanta sinch lliuras moneda barcelonina ab tres iguals pagas es a saber la primera lo die, o festa de Nadal proxim vinent, la segona lo die, o festa de Nostra Senyora del mes de Agost del any proxim vinent, y la ultima acabat de fer, assentat y rebut dit retaula, tot lo que prometen ab obligacio de tots llurs bens y de quiscu de ells assolas llargament y ab jurament.

Finalment

Et ideo nos dicto partes laudantes

Testes magnificus Raymundus Juglar V. J. D. Dicta villa de Figueres in presenti  
villa Turricella repertus et Josephus Anglada scriptor dicta villa Turricella.

Actum Turricella de Montegrino, die XXVII Augusti MDCCX».